

Deez' beiden dorpen

Zoetermeer en Zegwaart in 1799

zoals beschreven in

DE NEDERLANDSCHE
STAD-EN DORPBESCHRIJVER

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door bijdragen van:
F.J.A.M. van der Helmfonds
Fonds 1818 (VSB Fonds Den Haag)
Van Brero Makelaardij te Zoetermeer
Gemeentearchief Zoetermeer

De oorspronkelijke tekst is ontleend aan het exemplaar van deel VII van de Nederlandsche stad- en dorpbeschrijver dat berust in de bibliotheek van het Hoogherraadschap van Rijnland te Leiden

Samenstelling en redactie

Ronald Grootveld, Bouke Tuinstra, Ton Vermeulen

Technische realisatie en illustraties

Joke Huisman, Marco Mosselman,
Bouke Tuinstra

Vormgeving

Bouke Tuinstra

Druk

Ridderprint Offsetdrukkerij BV,
Ridderkerk

Uitgave

Historisch Genootschap Oud
Soetermeer

© Historisch Genootschap Oud
Soetermeer.

Alles uit deze uitgave mag worden gekopieerd en/of openbaar gemaakt, mits met voorafgaande toestemming van de uitgever en met bronvermelding.

Deez' beiden dorpen : Zoetermeer en
Zegwaard in 1799 / Ronald Grootveld,
Bouke Tuinstra, Ton Vermeulen
(samenst.). – ill. – Zoetermeer :
Historisch Genootschap Oud
Soetermeer, 2002. – Met lit.opg.

Omslag

Gravure met het aanzicht van Zoetermeer en Zegwaard vanaf de Leidsewallen door Anna Catharina Brouwer uit de Nederlandsche stad- en dorpbeschrijver (1799). Gekleurd exemplaar uit de collectie van drs. J. van der Spek (†).

Illustraties

De illustraties zijn afkomstig uit de collectie van het Historisch Genootschap Oud Soetermeer, uitgezonderd die op pagina viii en xi: Koninklijke Bibliotheek, Den Haag en pagina xii: Gemeentearchief Rotterdam.

Deez' beiden dorpen

Zoetermeer en Zegwaard in 1799

Inleiding

Totstandkoming van het werk

Tussen 1793 en 1801 verzorgde H.A. Banse te Amsterdam de uitgave van de Nederlandsche stad- en dorpsbeschrijver. Als schrijver had hij Rudolphus Bakker bereid gevonden, die aanvankelijk samenwerkte met Lieve van Ollefen.

Bakker en Van Ollefen hadden het plan opgevat beschrijvingen te maken van allerlei dorpen en deze in druk uit te geven. Ze werven intekenaren die ze een uitgebreide serie plaatsbeschrijvingen voorspiegelden, met een afbeelding van elke plaats. In juli 1793 verscheen een eerste katern over Stompwijk, Wilsveen en Leidschendam, dat als proefdruk aan de intekenaren werd toegestuurd. Ook van Voorschoten en Veur stelde Bakker een "schetze" samen, die Van Ollefen bewerkte tot een complete beschrijving. De uitgever besloot echter op sterke aandrang van de intekenaren eerst enkele andere beschrijvingen uit te geven en zich bovendien te richten op een gebundelde uitgave per landstreek. Betere afzetmogelijkheden voor katernen over andere regio's waren er de oorzaak van, dat het katern over Stompwijk en de tekst over Voorschoten op de plank bleven liggen. Pas in 1798 werd een begin gemaakt met beschrijvingen van dorpen in deze omgeving. In het voorwoord van deel VII, dat uiteindelijk in 1799 verscheen, is dan ook een aantal correcties opgenomen, die voornamelijk betrekking hebben op de politieke situatie. In 1795 was immers na de inval en bezetting door de Fransen de Bataafse republiek uitgeroepen en de prins van Oranje naar Engeland gevlucht. Ook voor de plaatselijke bestuurders had dit gevolgen: "zodra waaren de Franschen troupen niet tot binnen ons land doorgedrongen, en de revolutie van het altyd gedenkwaardig jaar 1795 tot stand gebragt, of de banne van Stompwijk was eene der eerste alwaar de oude regeering wierd afgezet". Ook vermeldt Bakker dat de Stompwijkse tekst niet van zijn hand is maar van die van Van Ollefen, die destijds "in plaats van ons gestelde te volgen, op verscheide plaatsen daar van afgeweeken is, en zijne beschrijvingen naar andere by ons onbekende berichten zamenstelde". De heren werkten blijkbaar in 1799 niet meer samen en Bakker zag zich genoodzaakt "eenige verkeerde opgaave" te herstellen.

Deel VII over Rijnland

Toen uiteindelijk deel VII verscheen, bevatte dit een beschrijving van de dorpen en steden in het hoogheemraadschap van Rijnland. Hiermee konden de bezoekers van de dorpen "een rysje" doen in de streek bezuiden Leiden en in het duingebied. De overige Rijnlandse dorpen zouden in deel VIII

"Nu teelt dit zelfde land weer graan en koorenaaren". Detail van de kaart van Delfland door N. Cruquius uit 1712 (collectie R. Tousain).

worden besproken. Het boek is voorzien van fraaie gravures met een afbeelding van elk dorp. Deze plaatjes werden verzorgd door de kunstenaress Anna Catharina Brouwer, van wie verder nauwelijks werk bekend is. Lieve van Ollefen verzorgde gedichtjes bij elk plaatje. Benthuisen was daarin bijvoorbeeld "klein en bloeiend tevens", Wilsveen gaf "eerelijken winst aan noeste boerehanden", Rijnsburg bracht bijvoorbeeld "bloemkool en aard'aplen" voort en Noordwijkerhout werd door "lustverblijven" omringd. Katwijk verlangde volgens het gedichtje naar vrede: al twee jaar hadden de visserschepen niet kunnen uitvaren vanwege de blokkade door de Engelsens, die tegen de Fransen vochten! Zoetermeer en Zegwaart kregen de volgende tekst mee:

*Deez' beiden dorpen zijn weleer in vroeger jaaren
door Spanjes krijgsvolk aangerand
Men veende eertijds aldaar het land;
Nu teelt dit zelfde land weer graan en koorenaaren.*

In vier regels worden hiermee de hoofdlijnen van Zoetermeers geschiedenis aangegeven: de eerste regels slaan op de vernielingen in 1574, toen de Spaanse troepen rond Zoetermeer en Zegwaart met de watergeuzen vochten om de stad Leiden. Het land was onder water gezet om de geuzenvloot te laten passeren en het zou jaren duren voordat het weer kon worden gebruikt. Waarschijnlijk werd bij de schermutselingen ook de kerk aan de Dorpsstraat gemolesteerd. De eeuwenlange afgravingen van de veengrond in Zoetermeer en Zegwaart staan vermeld in regel 3. De hierdoor ontstane plassen werden vanaf 1668 weer drooggemaakt. Tweehonderd jaar later viel de laatste grond droog en kon deze weer geschikt worden gemaakt voor landbouw.

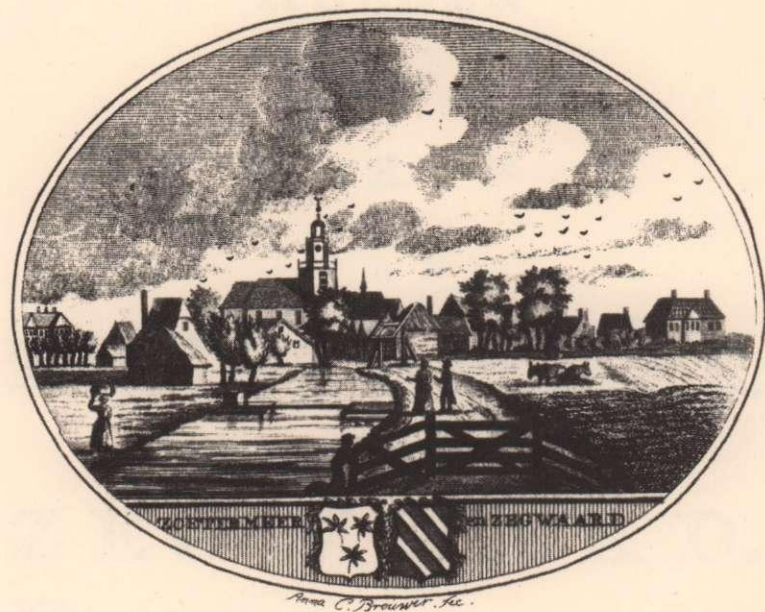
De beschrijving die vervolgens van beide dorpen wordt gegeven is actueel en grotendeels accuraat. Blijkbaar is grondig onderzoek ter plaatse gedaan, waarbij onder andere "een waardig inwoner van Zoetermeer" werd geraadpleegd. Ook is blijkbaar bestaande literatuur gebruikt, waaronder de Tegenwoordige Staat van Holland (1746) en de Batavia Sacra door J.J. van Rijn, later vertaald door H. van Heussen als Oudheden en Gestigten van Rijnland (1719). Ook maakt de schrijver melding van een gebruikt "oud manuscript". Om te bezien hoeveel waarde we – met de huidige kennis over de geschiedenis – kunnen hechten aan de dorpsbeschrijver, is achter de oorspronkelijke tekst commentaar en zonodig een toelichting opgenomen.

DE
NEDERLANDSCHE
STAD-
EN
DORP-BESCHRIJVER,
DOOR R. BAKKER.
VII DEEL.
(Rijnland.)

Des Landmans nijvre Zorg ziet hier zijn Vlijtbetaalen,
Met Boter en met Kaas, met Vruchten en met Graan,
En daar de Strandliën ons op keur van Visch onthaalen;
Licht Voorspoed Rijnlands-Oord steeds met haar winsten aan.

te Amsterdam bij H.A. BANSE, in de Stiltteeg.
1799-

Deez' beiden dorpen zijn weleer in vroeger Jaaren,
Door spanjes krijgsvolk aangerand —
Men veende eertijds aldaar het land ;
Nu teelt dit zelfde land weer Graan en Koorenaaren .

D E
AMBACHTS-HEERLYK-
HEEDEN

E N

D O R P E

V A N

Z O E T E R M E E R

E N

Z E G W A A R D.

Deeze zyn beide twee afzonderlyke Heerlykheeden, welke elk haar byzondere Ambachts Heeren of Vrouwen en ook elk een byzondere Regeering hebben; dan daar beide de Dorpen door slecht eene watering van elkander afgezonderd zyn, en deezen afzondering nog niet eens als eene geheele scheidung kan aangemerkt worden. Zoo verward men zig zeer ligt in de eigentlyke grondliggingen deezer Dorpen. Het Kerkgebouw leverd hier van een duidelyk bewys op; want wanneer men deszelfs ligging gadeslaat, zo zou men moeten besluiten dat dezelve op Zegwaards grond geleegeen was, daar wy egter het tegendeel nader zullen bewyzen.

De naauwe verbintenissen van *Zoetermeer* en *Zegwaard* heeft in vroeger dagen meenigmaalen stoffen tot zeer ernstige geschillen gegeven, dewelke meest altoos door de tus-

schenkomst van den Hove van Holland, of andere Hooge Collegien moesten bygelegd worden, waar van het volgende, het welk ons in den tegenwoordige Staat van Holland in het VI Deel op Bladz. 306 voorkomt, en duidelykste bewyzen strekt, en het welk dus luidende is :

„ Door de gemeenschap die *Zoetermeer* en *Zegwaard*, van ou-
 „ den tyden met den andere gehad hebben, valt de Grondschei-
 „ ding tusſchen deeze twee Ambachten moeilyk te bepaalen,
 „ en hier door hebben ook verſcheide Schryvers aangetee-
 „ kent, dat de gemeene Kerk, van beide deeze Ambachten
 „ ſtaat op de Grond van *Zegwaard*; ondertuſſchen is het
 „ zeker dat den Ambachts Heer van *Zoetermeer* de begeeving
 „ van de Kosterye onbetwistbaar gehad heeft, zedert den
 „ Jaare 1528, door een Vonnis van den Hove van Holland,
 „ ten voordeele van *Vrouwe Sanderina van Kruiningen*,
 „ *Vrouwe van Zoetermeer*, als het regt bewaarende van haa-
 „ re Zoon, *Hendrik Krosſink*, pleitende teegen *Henrik*
 „ *Jansz. Priester* en *Koster* in de Kerk te *Zoetermeer*, die
 „ den Heer van *Zoetermeer* dit regt wilde betwisten; meer
 „ andere reedenen zyn er waar uit men billyk kan afneemen
 „ dat de Kerk onder *Zoetermeer*, en niet onder *Zegwaard* be-
 „ hoort, want behalven het verzoek van toestemming, aan
 „ den Heer van *Zoetermeer*, in of omtrent den jaare 1620,
 „ om de opbouwing van den Tooren te moogen aanbestede-
 „ den, legt er nog een Vonnis van den Hoogen Raad van
 „ den Jaare 1735 waarby gemelden Heer in de bezitting ge-
 „ ſteld werd, van 't aanſtellen van den Predicant, *Koster*,
 „ *Schoolmeester*, en andere mindere Kerkbediendens, en dus
 „ kan men uit dit alles niet wel anders denken, of de Kerk
 „ moet op de *Zoetermeerſche* grond ſtaan, den Heer van
 „ *Zegwaard* heeft egter deel in 't bewind der Kerkelyke Goe-
 „ deren, waartoe hy Kerkmeesters uit dit Ambacht aan-
 „ ſtelt.”

Ter bevestiging hier van werd ons nog het volgende

door een waardig Inwoonder van *Zoetermeer* meedege-
 deeld :

„ De Gereformeerde Gemeentens van *Zoetermeer*, en *Zeg-
 „ waart*, zyn altoos onder het opzicht van eenen Predicant
 „ geweest, gelyk zy ook eene Kerk met elkander gemeen
 „ hebben, en deeze is de eenige Gemeente van het Clasſis
 „ van *Delft* en *Delfland*, alwaar de beroeping van een Pre-
 „ dicant uit kragt van Collatie geſchied, doch dit recht van
 „ Collatie behoord aan den Heer van *Zoetermeer* alleen; in
 „ den Jaare 1734 wierd dit recht door den Kerkenraad aan
 „ den Heer *Dumé* toen ter tyd Ambachts Heer van *Zoeter-
 „ meer* betwist, doch in den Jaare 1737 is door een Vonnis
 „ van den Hoogen Raad in Holland, dit verſchil beſlist ten
 „ voordeele van den Ambachts Heer, welke ook het recht
 „ heeft der aanſtelling van *Koster*, *Schoolmeester*, en min-
 „ dere Kerkbediendens, als zynde verleid met de gifte van
 „ de Kerk, en al haar toebehooren; men heeft wel eens ge-
 „ twyffeld of de Kerk op de Grond van *Zoetermeer*, dan op die
 „ van *Zegwaard* ſtaat, alzo het Ambacht van *Zoetermeer* door
 „ zekere Vaart of Watering van *Zegwaard* gefepareerd is,”
 „ waarop onzen Geëerde berichter aldus voortgaat : „ Hoe
 „ zeer het Ambacht van *Zoetermeer*, door zekere Vaart of
 „ Watering van het Ambacht van *Zegwaard* gefepareerd is,
 „ conſteert het gevoelen dat er in den Ambachte van *Zeg-
 „ waart* van oude tyden zoude hebben geleege, en vervolgens
 „ ook nog zoude leggen, eenige Morgen Lands, ten huydi-
 „ gen dagen bekend, onder den naam van *Overmergens*, dewelke
 „ aan het Ambacht van *Zoetermeer* toebehooren, en waar
 „ van de lasten altoos door het Ambacht van *Zoetermeer* be-
 „ taalt zyn, en nog betaalt werden, 't geen meer als waar-
 „ ſchynelyk doet gelooven, dat de Kerk van *Zoetermeer*,
 „ in oude tyden zal zyn gebouwt op een gedeelten van de
 „ voorzyde *Overmergens*, dewelke in *Zegwaard* leggende,
 „ maar *Zoetermeer* toebehoorende zyn.”

Moeilyk zo niet ondoenlyk, zoude het voor ons zyn om in dit geval dus twee afzonderlyke beschryvingen te kunnen geeven, en dit is dan ook de reden dat wy die van beide te zaamen zullen doen, doch tusfchen beide het byzondere van elk Dorp op zich zelve aanteekenen; wy zullen dan volgens onze gewoone fchikking thans wederom overgaan tot deszelfs

L I G G I N G.

Deeze is in het Heemraadschap van *Rhynland*, van de Kerk te *Zoetermeer* afgerekend, een lengte van 4513 Roeden, doch wanneer men over de zoogenaamde *Slootweg* gaat, 5170 Roeden van de Stad *Leyden*; omvangen tusfchen de Banne van *Stompwyk*, den Ambachte van *Zoeterwoude*, *Benthuyzen*, *Bleyswyk*, de *Overbuurtsche Polder* welke beide laatste onder *Schieland*, en de *Catwyksch Polder* onder *Delfland* behooren. *Zoetermeer* en *Zegwaart*, liggen verder zeer voordeeig, alzoo voorheen de Markt, en andere Vracht Schuiten ruim een quartier uurs van het Dorp aan een plaats den *Reguliersdam* genaamd, altoos moesten overgehaald worden, wilde zy ter losfing of bekoming van eenige Vracht by deeze Dorpen koomen, en men thans de Vaart van den *Leydschendam* derwaards daartoe gebruikt. Zoo dat nu alles op eene gemakkelyke wyze kan af en aangevoerd worden.

De Gronden welken meest alle uitgeveende en droogge- maakte plasfen zyn, zyn alle zeer vruchtbaar in het voortbrengen van Graanen. De pasfagie door het Dorp, maakt hetzelfde altyd leevendig en vermaaklyk; men vind er verscheide fchoonen Ryweegen en andere vry goede Paden voor den voetganger.

Onder deeze teld men als zeer vermaaklyk de weg over *Bleyswyk* na *Rotterdam*. Over *Pynacker*, *Catwyk* en *Keulen* na *Delft*. Over den *Leydschendam* en *Wilsveen* na den *Haag*, en over *Zoeterwoude* en *Benthuyzen* na *Leyden*. Voorts heeft

men ter deezer plaatze ook meede eene pasfagie naar *Gouda*, *Schoonhooven*, *Oudewater*, *Gornichem*, en meer andere plaatzen. Uit het welke den Lezer dus zeer ligt een goed denkbeeld omtrent de aangenaame fituatie van dit Ambacht maaken kan. Omtrent de

N A A M S - O O R S P R O N G.

Van *Zoetermeer*, zoo meend men dat dezelve afdaald van een Rivier het *Zoetewater* genaamd, het welk uit de *Zoetermeersche Meer*, na dit Ambacht stroomde, en daarom ook de naam van het *Zoetemeer*, of de *Zoetemeer* voerden. Andere meenen wederom; (en dit heeft eenige meerderen grond) dat men den Naam van *Zoetermeer*, even als *Zoeterwoude* moet afleiden van een water de *Zwet* genaamd, het welk langs *Zoeterwoude* by het Huis te *Zwieten* in den *Rhyn* viel, en dat waarfchynlyk meede langs *Zoetermeer* heeft geloopt; dit nu zoo zynde, dan moet den Naams-Oorsprong aldus aangemerkt worden, dat de *Zwet* by het Huis te *Zwieten* in den *Rhyn* vallende, ook alhier in de *Meer* viel, en daarom de *Zwettermeer* wierd genaamd; dit woord *Zwet* is naar alle waarfchynlykheid naderhand door taalsverandering in *Zoet* veranderd geworden, en om deeze reeden dus zal het thans zynde Ambacht den naam van *Zoetermeer* hebben behouden. Des te meer geloof moet men aan deeze felling hechten, als men naargaat, dat zeer veele Steeden en Dorpen in ons Vaderland alleen haar naam van tot haar stroomende Rivieren ontleend hebben, en waaromtrent *Beverwyk* en anderen ons nader zou kunnen berichten; men herinneren zig hier nog, dat het woordje *Meer* een groot water beteekend, het welk tusfchen eenige gedeeltens van Landen inlag, in tegenoverftelling van het Franfche woord *Mer* en het Latynfche *Mare*, waar meede in beide taalen de *Zee* aangeduid word. Zoo dat men dus als zeeker ftellen kan, dat den naam van

Zoetermeer van het water de *Zwet*, het welk in de *Zoetermeer-ſche Meer* zyne uitwatering had, afkomstig is.

Wat de naam van *Zegwaard* betrefte: daaromtrent werd meede zeer onderscheiden gedacht. Zommige meenen dat den eigentlyke naam *Sekwaard* zoude zyn, en dat het woord *Sek*, een soort van *Waterlis* of *Biesgewas* zoude beteekenen, en het woord *Waard*, een *Polder*, en dus zouden men met beide deeze woorden zich willen uitdrukken, als of men alhier een *Polder* met een groote meenigte *Biefen* (in vroeger tyd *Sek* genoemd,) aantrof; daarna zouden in het woord *Sek*. Voor de *K*, een *G* zyn genoomen, en aldus waar eerst den naam van *Zegpolder*, en daarna den naam van *Zegwaard*, zoo wy thans ſchryven, daar uit voortgekoomen.

In de Kerkelyke Oudheeden van den Eerwaarden Heer van *Ryn* komt dit Ambacht voor, onder den naam van *Zeegevaart*, en waar meede men na *Beverwyk* afleid, dat dit een water of vaart beteekend, het welk zoo ruim was, dat men daarin met een *Vischtuig Zeege* genaamd; *Visſchen* konden. Zoo als in den Jaare 1170 voor *Utrecht* reeds geſcheiden. Dog daar ons deeze laatste ſtelling niet zoo aanneemelyk voorkomt als wel de eerste: zoo willen wy liefst by de eerste bepaaling blyven, en aldus ſtellen dat den naam van dit Dorp alleen is voortgeſprooten van het *Biesgewas*, dat in deeze *Polder* gevonden wierd, te meer nog daar wy weten dat *Lisfe* op eenen zoodaanige wyze aan dezelfs naam gekoomen is.

STICHTING EN GROOTE.

Wanneer, en door wie, *Zoetermeer* en *Zegwaard* Geſicht zyn, is een onbekende zaak wyl er hoegenaamd geene bewyzen daaromtrent gevonden worden. Wanneer men de *Ligging* eenigzints in aanmerking wilden neemen, zoo zouden wy zeer veel grond vinden, om te veronderſtellen dat ze beide van een zeer vroege datum zyn. By de beſchryving

van *Zoeterwoude* hebben wy reeds aangetoond, dat dezelve niet alleen aan de *Corbulo's Gragt* geleegeen zyn, maar ook dat in de tweede Eeuw het oude *Wapenhuis* der Romeinen *Roomburg* vernieuwd geworden is; nu legt *Zoetermeer* en *Zegwaard*, tuſſchen *Zoeterwoude*, *Roomburg*, en de *Buurt Catwyk* en *Keulen*, het welk door de oude volken *Catti* genaamd meede is bewoond geweest, en waar uit men dan ook gerust afleiden kan dat den grond waarop wy thans deeze beide Dorpen aantreffen al zeer vroeg is bewoond geworden, en derzelve *Stichting* van een aanmerkelyke ouderdom moet zyn.

Tot de Groote overgaande, zoo kunnen wy zeggen dat ons oude *Manuſcript* alleen voor *Zoetermeer*, opgeeft een groote van 1059 *Morgen* en 457 *Roeden*. De *Verpondings Gelden* beliepen te zaamen een zomma van 2509 *Ponden* en 8 *Schellingen*.

Zegwaard ſtaat geboekt op 774 *Morgen* en 75 *Roeden*. de *Verpondingen* daarvan beliepen 3411 *Ponden*, 6 *Schellingen* en 3 *Deniers*,

Het Geaprobeerde *Reglement* voor *Rhymland*, van dato 10 *February* 1795 bepaald voor *Zoetermeer*, (als waar voor het by *Rhymland* in de *Sluis* en *Dyklasten* beſchreeven is,) als volgt: te weeten voor *Zoetermeer* $\frac{1}{2}$ met 401 *Morgen* 410 $\frac{1}{2}$ *Roeden* — dito 3 *Morgen* 175 *Roeden*. — *Driemans Polder* 1000 *Morgen*. — *Zoetermeerſche Meer* 606 *Morgen* 15 *Roeden* te zaamen 2010 *Morgen* 585 $\frac{1}{2}$ *Roeden*.

Voor *Zegwaard* bepaald hetzelfde $\frac{1}{2}$ met 215 *Morgen* 24 $\frac{1}{2}$ *Roeden*, dito 29 *Morgen* 15 *Roeden* te zaamen dus 244 *Morgen* 39 $\frac{1}{2}$ *Roeden*.

Eer wy nu overgaan met de groote der *Morgentaalen* volgens de *Verpondings-Lyst* van den Jaare 1632 neder te ſtellen, zoo moeten wy den *Lezer* nog iets aangaande de uitveening en weder droogmaking der *Landen* mededeelen, zo als hetzelfde aan ons door den te vooren

reeds genoemden Begunstiger deezes Werks is toegezonden. Zyn Ed. zegd dan: „ In de beide Ambachten is men al „ zeer vroeg begonnen te Veenen, men vind zulks al te zyn „ gedaan in de 14de Eeuw, 't welk ten gevolge heeft gehad „ dat dezelve Ambachten, al voor zeer veel Jaare byna ge- „ heel zyn uitgeveent; men heeft dus ook vroeg Droog- „ maakerye aangelegt; omtrent de *Zoetermeersche Meer*, en „ *Meerpolder* gedeeltelyk onder *Zoetermeer*, en gedeeltelyk „ onder *Stompwyk* geleegen, en die onder de naam van een „ Poel bekend zyn geweest, heeft men reeds in 1613 contract „ van droogmaking aangegaan, octrooy bekoomen, en „ vervolgens droog gemaakt; de thans genaamde *Driemans* „ *Polder*, voor 't grootste gedeelte onder *Zoetermeer*, en ge- „ deeltelyk onder *Wilsveen*, heeft in 1668 Octrooy tot droog- „ maaken bekoomen; de andere Polder onder *Zoetermeer*, „ onder den naam van *Nieuwe Polder* bekend, heeft in 1767 „ mede Octrooy tot Droogmaking verworven, zo dat dus het „ gantsche Ambacht uitgezondert de *Roeleveene* onder *Zoe-* „ *termeer* droog gemaakt zyn. Onder *Zegwaard* heeft de „ *Binnenwegsche*, en een gedeelte der *Buitenwegsche* Polders in „ 1700 meede Octrooy bekoomen, en is vervolgens ook „ droog gemaakt; het verdere gedeelte der *Buitenwegsche* „ *Polder*, nu de *Palesteynsche Polder* genaamd, is, na bekoo- „ me Octrooy, in 1759 droog gemaakt, zynde dus 't gant- „ sche Ambacht van *Zegwaard*, uitgezondert 50 à 60 Morgen. „ genaamt 't *Voorhoekje*, en *Catwyk* en *Keulen*, droog, en „ tot *Wey* en *Bouwlanden* gemaakt ”

Volgens de *Lyst* der *Verponding* van den Jaare 1632 steld men de groote van *Zoetermeer* op 1059 Morgen en 550 Roeden, en voor *Zegwaard* 774 Morgen en 75 Roeden (zoo als wy boven reeds melde.) Doch onder deezee beide opgaave, zyn zoo wel de *Verveende* als de *vaste Landen* begreepen. Op deezee zelfde *Verponding-Lyst*, staan voor dat Jaar voor *Zoetermeer* 274 Huizen en een *Koornmoolen*

aangeteekend, in den Jaare 1732 was dit getal niet meer als 164, zo dat dit Ambacht in honderd Jaare tyd, 110 Huizen nevens een *Koornmoolen* verlooren heeft. In den Jaare 1795 was getal der bewooners 749 Zielen.

In het Jaar 1632 bevonden 'er zig onder *Zegwaard* 318 Huizen en honderd Jaaren daarna (mede in 1732) was het zelve tot op 229 Huizen en een *Koornmoolen* geminderd, zynde dus een verlies of vermindering van 89 Huizen. Het getal der bewooners in 1795 wierd te dier tyd geschat op 946.

De *Koornmoolen*, die onder *Zegwaard* staat, diend thans voor beide de Ambachten. Die onder *Zoetermeer* gestaan heeft, is na dat men afgebrooken heeft, niet weder opgebouwd. Den Heer van *Zoetermeer* geniet nog een eeuwige *Erfpacht*, die denzelven gevestigd heeft op het oude *Moolen Erf*. *Schout* en *Ambachtbewaarders* van *Zoetermeer* hebben ook volgens een oud *Contract*, wanneer de tegenwoordigen *Moolen* verkogt wierd de voorkeuze der koop, en wel zoo, dat wanneer deezee de *Moolen* voor het daar voor gebooden geld wilde aan zich behouden, geen ander daar iets tegen doen kan; daar echter wanneer dezelve de *Moolen* niet begeerden, den hoogstbiedende verplicht blyft, dezelve te aanvaarden.

De groote vermindering der zoo even gemelde woningen, wierd grootelyks veroorzaakt, door dien de *Uitveeningen* van tyd tot tyd, ophielden. Na de *Droogmaking* der *Uitgeveende Landen*, wierd deezee Ambachten echter met te aanzienlyker woningen verbeterd, zoo dat men als eene waarheid mag vast stellen; dat het tegenswoordige mindere getal, het voorige meerdere, in kosten, aanzien en waarde, verre overtreft, waartoe wy dit volgende ten bewyzen zoude kunnen bybrengen.

„ Na dat in den Jaare 1613 *Contract* en is 1614 Octrooy „ verleent was tot het *Bedyken* en *Droogmaken* van de *Zoe-*

„ *termeersche Meer*, de welke op 612 Morgen 109 Roeden
 „ werd bepaalt: leeverde dezelve de allerschoonste Wey-
 „ en Bouwlanden op, welke nu van groote waarde zyn; van
 „ deze Polder, behoort twee derde aan *Zoetermeer*, en een
 „ derde aan *Stompwyk*, volgens overeenkomst van Heere
 „ Burgermeesteren der Stad *Leyden* als Ambagts Heeren van
 „ *Stompwyk*, en den Ambagtsheer van *Zoetermeer* in dato's
 „ 30 October 1613 en 4 April 1614, en nader verdrag van
 „ Grondcaveling van dato 1 Augustus 1616; waarop dezelve
 „ den 13 July 1668 weder Oütrooy tot het Droogmaaken
 „ van de *Driemans Polder* bekoomen hebben van welke ruim
 „ 900 Morgen onder *Zoetermeer* en 200 onder *Wilsveen* leg-
 „ gen, vervolgens byna het geheele Ambagt, als meede dat
 „ van *Zegwaard* Drooggemaakt zynde bezitten dezelve nu
 „ een Rykdom van Landeryen!

Op deze Drooggemaakte gronden vind men thans extra groote
 Bouwmanswooningen, van welke er zommige, in veele op-
 zichten het aanzien van Buitenplaatzen of Hoffteeden heb-
 ben, die met 5, 6 en meer Bargaen ter Ligging van Hooi en
 Graanen voorzien zyn, en waarby men daaglyks 20 en meer
 Paarden tot den Landbouw in gebruik heeft.

Zoetermeer en *Zegwaard* bevatten voords, wat de eigently-
 ke Kerkdorpen betreffen niet meer dan eene strook gronds
 die als eene breede Straat aan wederzyden met Capitaale
 Gebouwen onder welke zommige met trotsche Voorgevels,
 bebouwd zyn, en die alle in eene zeer goede en zindelyke
 order werden onderhouden. Langs de Huizen op *Zoetermeer*
 nevens een groot gedeelte van *Zegwaard* staan plat geschoo-
 ren Boomen geplant, het welk by Zomerdagen een schoon
 gezicht opleverd, zynde den midden Weg zeer goed bestraat;
 zo dat men, men één woord gezegd, deze Dorpen meede
 onder de aanzienlyksten van alle de Zuid Hollandfche Dor-
 pen teld; genoegzaam alle de Woonhuizen zyn van achte-
 ren met Thuinen voorzien, onder welke er verscheiden

uitmunten, het geen deeze plaats ten deezem opzichte meede
 eenige aangenaamheid byzet. Uit welk een en ander den
 Leezeren dus een denkbeeld zo van de aangenaamheid als
 voordeelige Ligging dezer Ambachten zeer duidelyk kan
 op maaken. Het

W A P E N

Van *Zoetermeer* is een Zilver Schild, waarop drie Kooren
 Bloemen. Dat

Van *Zegwaard* is een blaauw Schild, met drie schuinen
 Zilveren Streepen of Baaren daarop afgebeeld.

KERKELYKE EN WAERELDLYKE
GEBOUWEN.

In ouden tyden heeft alhier een Klooster van der Regulie-
 ren order aanwezig geweest, hebbende hetzelfde volgens
 daarvan voorhanden zynde berichten gestaan een quartier uurs
 van het Dorp, op het einde der Delffche Wallen, waar ter
 plaatze nu een Dam legt, bekend onder naam van de *Regu-
 liers Dam*.

Den Eerwaarde Heer van *Ryn* zegt in zyn oudheeden van
Rynland Bladz. 372: „ *Zoetermeer* een Dorp in *Rynland*,
 „ gelegen, en een Hollandsch Leen zynde, had van ouds
 „ een Kerk, aan de *Broekweg*, by de *Zwaarstoot*, dewelke voor
 „ meenige Jaare geleeden afgebrooken is. Het Kerkhof zelf, of
 „ het Plein waar de Kerk gestaan heeft, is omtrent voor
 „ neegen Jaare door het uitdelven der Veen in een plas ver-
 „ andert.”

Dan of hier wel meer als een Capelletje gestaan heeft,
 word sterk in twyfel getrokken, alzo by de *Verveening* gee-
 ne Fundamenten of Grondslaagen van een Kerkgebouw ge-
 gevonden zyn, hoe wel het Land evenwel onder den naam
 van het *Oudekerkhof* of *Kerkhofsland* bekend was.

Te *Zegwaard* was voorheen tegen over de *Moole Weg* een
 Capel ter eere van de lieve Vrouw ingeweyd, dewelken in

den Jaare 1610 is afgebrooken geworden; tegens over deezē Capel stond een Huis, het welk thans nog in de Gaarder Boeken van de Kerk bekend staat onder den naam van de *Kosters Moolenwerf*.

Omtrent het Kerkgebouw der Gereformeerde Gemeenten; daar van zeggen wy, dat ons omtrent de tyd der Stichting van de in het Jaar 1784 afg brookene Oudekerk niets bekend is, alleenlyk weeten wy dat dezelve van ouds af bekend was onder den naam van de *Parochie Kerk van Zoetermeer en Zegwaart*, en dat er voldoende bewyzen voorhanden zyn, in welke wy zien kunnen dat er reeds van den Jaare 1476 af, zoo door de Ingezeetenē van Zoetermeer als van Zegwaart verscheide giften en presenten, by Testament als anderzints aan deezē Kerk besprooken zyn; dezelve was toegeweid aan *St. Nicolaas* Voor de Reformatie vind men geene Priester genoemd die aldaar den dienst zouden hebben verricht, dan alleen in den Jaare 1528 *Pieter Heynriksz.* en in 1572 *Pieter Kornelisz. Konings*.

Dit Kerkgebouw heeft waarschyglyk in den Spaanschen Oorlog zeer veel geleden; men heeft reeden om te gelooven, dat hetzelfde daar door zoodaanig is gehavend en vervolgens vervallen is geweest, dat men het daarna denkelyk in den Jaare 1590, wederom heeft hersteld; dit meenen wy te moeten veronderstellen, om dat men op het Choor in de Oude Kerk een zwart Bord met witte Letteren vond, het welk in het Jaar 1590 gemaakt, en in 1660 vernieuwd was, en op het welk men deezē merkwaardige woorden te lezen vond.

- „ *Met believen des Eedlen Heer zeer hoog geleerd,*
 „ *Meester Gerard van Wygaarden grootelyks moet hy zyn geëerd,*
 „ *Heer van Benthuizen, ook Ambachts Heer tot Zoetermeer*
 „ *bekend,*
 „ *Ende van 't Graafschap van Holland vermaart zynde Presi-*
 „ *dent.*

- „ *Door Wynant van Beek, Gerritszoon Dienaar des Woords,*
 „ *Cornelis Michielzoon Ouderling op dat pas,*
 „ *Franck Lenartszoon, een goed Broeder hoort aan voorts,*
 „ *Hebben eerst begonnen dees liberie ras.*
 „ *Cornelus Janszoon Robol best bekend,*
 „ *Adriaan Adriaanszoon Diakens hier,*
 „ *Leenaert Dirrick, Jan Kock helpt dit Testament*
 „ *Oprichten end' ontsteeken dit God'lyk vier.*
 „ *Uitgenoomen een gebooren al in Holland triumphant.*
 „ *Aanbiedende malkanderen hulpe ter hand Valjant,*
 „ *In Zoetermeer en Zegwaart zynde eendragtig woonagtig*
 „ *God geeft hun alle 't quaat teegen te staan kragtig managtig.*
 „ *Door Raat van Schouten Claas Jacobs Zoetermeer*
 „ *Ook Wouter Cornelus Byl in Zegwaart begeer,*
 „ *En Adriaan Dirricks Kuyper in zyn Jaar,*
 „ *Ingen Adriaans van der Chys, Kerkmeesters een paar*
 „ *Is hesteed te doen maaken alhier in deezē Kerk*
 „ *Tot een eeuwig Godlyk Testament dit werk*
 „ *Heyndrik Jacobs Dwaling Kerkmeester op dit pas,*
 „ *Heeft dit werk doen opregten 't geen byna vervallen was.*

Dit oude Kerkgebouw in den Jaare 1784 byna geheel vervallen zynde, zoo wierd op gedaane verzoek Oſtrooy verleend tot herbouwing derzelve; na dat men dus eene goede en bekwaame plaats ter gewoone Godsdienst-oeffening vooraf in gereedheid had gebragt, wierd deezē Kerk, geheel en al tot de grond toe afgebrooken en met de wederopbouwning van een nieuw Kerkgebouw een begin gemaakt; zynde op den 13 April 1785 aan de Noordzyde van het Choor daaraan den eersten Steen gelegd, van welke gebeurēnis men ter gedagtenisfe in den Muur een blaauwe Steen gemetzeld heeft met deezē Inschriptide.

- „ *De hand dees 3 tal Jonglingschap*
 „ *Heeft d'eerste Steen aan dit Gebouw*

„ Gelegt tot *Fondament en trap*

„ *Voor 's Menschenheil, en Godsdienst trouw.*

„ Den 13 April 1785.

„ *Thomas van Leeuwen*, oud 11 Jaar.

„ *Hugo Maaskant*, oud 10 Jaar.

„ *Adrianus Overvliet*, oud 10 Jaar.

In 1787 was dit Kerkgebouw geheel voltooid, zynde het zelve in alles zoo ten opzichten der Zitplaatsen en verdere Gestoeltens zeer goed geordonneerd, en vooral met een uitmuntend fraai gebeeldhoude Predikstoel voorzien, op welkers drie zyden, de Wetgeving van *Mozes* op den Berg *Sinai* — eene Afbeelding van *Mozes* voor den Brandende Braambos — en de Druiventros van *Escol* uitgehouwen zyn. Het Kerkgewelf is op een nette wyze Gestucadoord. In het tegenswoordige Choor vind men de Grafkelder van de Heere en Vrouwe van *Zoetermeer*, nevens een Graf waarin eene Juffrouw *Denys* begraven ligt, voor welke laatste tot den Jaare 1815, het Kerkgeld betaald is. In eene der hoeken, van het Choor vind men meede noch een kleine Graftombe welke by het herbouwen der Kerk met de grond van het Choor gelyk gemaakt is, en waar in thans nog een Loode Doodkist werd gevonden staande op een yzeren Rooster, op welks dekzel men het volgend opschrift vind.

Dit is 't Lichaam van *Louisa Cusi*,

Marquifine van Terveere, Vrouwe van

Fromont.

den 23 Augustus

1590.

Voorts hebben de Heere en Vrouwe van *Zoetermeer* meede eenige Graave in deeze Kerk geleege, in Eigendom. De grond is voorts zeer net gevloerd; van buiten maakt de Kerk ook een goede vertooning, pronkende met een Voorpor-

taal naar de Dorische Bouwörter ingericht, met twee ronden Colomme van Blaauwe Socynsche Steen, waar achter weder twee vierkanten Colommen zyn geplaat, die me de met dit zelfde soort van Steen overdekt zyn, op welke alle vier uitgehouwen Vaafen pronken; aan de voorzyde boven de deur is een witten Marmere Gedenksteen geplaat, vast gehoudende wordende door vier kopere Knoppen, waarop de tyd der Bouwing en de Voltooijing nevens de naamen der Regenten, onder wiens opzicht de bouwing geschied is, staat uitgedrukt, zynde deeze laatsten de Heeren *J. Kerkhooven* en *H. J. Vonk*, Schouten, en *Cs. van Leeuwen* en *Cs. Maaskant*, Kerkmeesters.

Met de herbouwing deezer Kerk is echter de oude Tooren nog staande gebleeven; dezelve gaat van onderen af vierkant op tot aan den omloop, welke met een Ballustrade voorzien is, boven welke dezelve wederom met acht kanten (op welken de Wyzer borden zyn geplaat,) opgaat tot aan een open Coupeltje, uit het welke de Windwyzer opryst. Binnen heeft men een vry goed Uurwerk en drie Kerkklokken.

Volgens oude aantekeningen zouden er omtrent den Jaare 1620 Consent zyn verleend geworden, ter wederopbouwung deezer Tooren, doch anderen oude berichten zeggen, dat de Tooren in 1642 weder opgebouwd en veel vernieuwd is geworden, nadat dezelve weinig Jaaren te voren door eene sterken wind was omgewaaid. Thans bevind zich dezelve nog in een zeer goede order.

Het Kerkhof dat meede in allen opzichten wel onderhouden word, is door een Muur met een yzeren Hek tot een doorgang geschikt, van de weg afgeschelden.

De wooning voor den Predicant op *Zoetermeer* (zynde dit een aanzienlyk Gebouw,) is meede met een fraaye Thuin voorzien.

De Remonstranten Kerk staat op *Zegwaard*, en is in den Jaare 1634 met die van *Zoetermeer* gemeenschaplyk Gebouwd,

en in 1646 aanmerkelyk veel vergroot en verbeterd; van binnen, is dezelve aan drie zyden met Gaanderyen voorzien; men houd deeze Kerk voor die der fraayste welke de Remonstrantsche Gemeenten op het platten Land heeft. De wooning van den Predicant is aan de Kerk Annex Gebouwd.

De Roomsche Catolieke Gemeenten heeft alhier meede een Fraay Kerkgebouw, staande aan den Voorweg onder *Zoetermeer*, zynde dezelve binnen van al het nodige tot den Kerkdienst, als van Predikstoel, Authaar, Communiebank, Doopvonte, enz., in alles ryklyk voorzien. Na de Reformatie is deeze Gemeenten gecombineerd geweest met die van *Zoeterwoude*, *Benthuizen* en *Stompwyk*: dan in den Jaare 1658 verkreeg dezelve een eigen Pastoor, zynde als toen den eerwaarden Heer *Amandus van Nispen*; vervolgens kwam deeze Kerk aan de zogenaamde Jansenisten, aan wien zy bleef tot omtrent voor 40 Jaare geleeden, dog wanneer dezelve als toen wederom aan eerst gemelde Gemeente gekomen is die daarop denzelve zeer veel verbeterd hebben.

Het Dorps Schoolhuis staat op *Zegwaard*, en is almeede een tamelyk groot gebouw; 't zedert den Jaare 1776 fungeerd alhier als Schoolmeester, den Burger *Pieter Muiden*, die meede zo als op meer Dorpen gewoonlyk is den Post als Voorzanger en Koster verricht.

WAERELDLYKE GEBOUWEN

Zyn op beide Dorpen geene andere dan het Wachthuis, Van de Buurtwachters, het welk men tegens over de Kerk vind; ter wederzyden van dit Gebouw is een Brandspuitenhuis, (zynde voor *Zegwaard* en *Zoetermeer* elk een,) aan hetzelfde annex gebouwd. Voor de Dorps-Vergaderingen heeft men geene byzondere Huizen; werdende dezelve altoos in particuliere Herbergen gehouden.

De

De

KERKELYKE REGEERING

Der Gereformeerde Gemeenten van beide Ambachten bestaat uit eene Predicant, zynde 't zedert den Jaare 1796, den Eerwaarden Heer *Petrus Hugenholtz*, behoorende onder de Clasfis van *Delft* en *Delfland* met nog vier Ouderlingen en vier Diaconen; zynde verders by het bestuur over Kerk en aanhooren nog geadfisteerd door twee Kerkmeesteren.

Voor de Remonstrantsche Gemeenten, uit weinig Leeden bestaande, bestaat dezelve uit den Predicant, zynde thans den Eerwaarden Heer *Laurens Kuyper*, nevens de noodige Kerkenraads - Leeden.

De Roomsche Gemeente die alhier zeer talryk is, heeft tot haar Bestuur en Directie, den Pastoor waartoe 't zedert het Jaar 1791, den Eerwaarden Heer *Jacobus de Haan* benoemd is, meede door de noodige Kerk- en Armmeesteren geadfisteerd werdende.

WAERELDLYKE REGEERING.

Deeze werd voor *Zoetermeer* en *Zegwaard* gecombineerd, wat het Crimineele betreft, zamengesteld uit den Bailluwen Welgebooren Mannen van *Rhynland*; met het Water- of Heemrecht behoort zy onder Dykrichter en Heemraaden van gemelde Land, zynde *Zoetermeer* en *Zegwaard* beschreeven onder het derde quartier van dit zelve Heemraadschap op de Hoofdplaats *Zoetermeer*.

In den Jaare 1741, werd de Ambachts-Heerlykheid van *Zoetermeer* verkogt aan den Heer *Cornelis van Aalst*, en dat wel voor een somma van f 43000. Den Ambachttheer is thans den Heer *Mr. Gerardus Schouten van Aalst*.

Zegwaard, is tegenswoordig een eigendom van den Heer *Cornelius Baldinius Ofsy*, Heer van *Palestyn*. De verdere Regeering van *Zoetermeer*, bestaat uit den Municipaliteit van

B

van 7 Leeden, een Schout, en Secretaris; zynde deeze laatste den Heer *Johannes van Tricht*.

De *Driemans Polder* en de *Zoetermeersche Meer Polder* werden door derzelve Regenten bestuurd.

Te *Zegwaard* bestaat de Regeering meede uit een Municipaliteit van 7 Leeden, Schout en Secretaris, zynde den Heer *Jacobus Adriaansz. van Helmont*.

De *Palestynsche Polder* staat onder Directie van Regenten van deeze en die der *Binnenwegsche Polder*, onder het verder Bestuur der Regeering van *Rotterdam* Voorts zyn op beide Ambachten, de benodigde Commisfarisfen, zoo voor de Armen, Weezen, als Brandspuits bestuuringen, geadfisteerd door hunne Boodens en verdere onderhoorige Bediendens.

Omtrent de

V O O R R E C H T E N .

Hebben wy reeds gezien welke er aan den Heer van *Zoetermeer* zoo van Jaarlyksche Giften der Kerk als Erfpachten der Oude Moolen enz. zyn toegekent; zoo ook het Recht van Schout en Ambachts Bewaarderen omtrent den verkoop der thans aldaar gevonden werdende Moolen, nevens de Octrooyen tot de vereenigingen en weder droogmaaking der uitgeveende plasfen. In 1532 contribueerde *Zoetermeer* en *Zegwaard* in het vernieuwen of vermaaken van de *Vischbrug* over den *Rhyn* binnen de Stad *Leyden*, om welke reedenen thans nog niemand deezer Ambachts bewooners, om particuliere schulden binnen deeze Stad mag gearresteerd gehouden, maar aan hun dagelyksche Rechter moeten uitgeleverd werden. Als een byzonder Voorrecht, kan men hier meede nog laten volgen, de Schouw welke Schout en Gerichten over alle Drenkelingen of Verongelukte Persoonen hebben, mits egter de Acte der Schouw door Doctor en Chirurgyng gedaan en het Verbaal van Gerechte aan den Bailluw van *Rhynland* in leeverende.

De Gereformeerde Kerk heeft van oude tyden af het Recht, om Marktgeld te eifchen van alle Waaren en Koopmans Goederen, zoo wel van die 's Jaarlyks op de Jaarmarkt als van die welke het gantsche Jaar door alhier ter verkoop werden aangebragt; en welk Recht of Markt gelden alle Jaaren door Kerkmeesteren, volgens Keuren en Ordonnantien van den Jaare 1643 verpacht werden.

'T zedert 1796 heeft men ook alhier telkens op den derden Woensdag in Augustus op de beide Dorpen een Paarden-Markt, dewelke vry sterk bezocht werd.

Voorts werd hier nog zoo als genoegzaam overal, het Recht der Tienden en andere kleinere Ambachts-Rechten uitgeoeffend.

By deeze Beschryving kunnen wy thans nog een meer dan gewoone Artykel laten invloeyen, naamlyk omtrent de

SCHUTTERYEN OF BYEENKOMSTEN.

Reeds van den Jaare 1596 af, dus meer dan tweehonderd Jaaren geleeden, heeft alhier een Buurtwacht geëxteerd, volgens een geaprobeerd Reglement van den Hove van Holland, het welk in den Jaare 1653 merklyk is geämplieerd. Deeze Buurtwacht werd des Winters telkens om beurten waargenoomen, door 4 Rotgezellen en 1 Corporaal, welke verplicht zyn, om voor beide de Dorpen de Wacht te houden, en geduurig hunne Rondes te doen.

Op *Zoetermeer* heeft welëer een Kamer van *Rhetorica* of *Redenrykers* geweest, dewelke de *Witten Meerbloemen* ten Wapen voerden, en ten Devies hadden: *Met Zoetheid meer*. Op *Zegwaard* alwaar zy meede een Kamer of Vergaderplaats hadden, voerden zy in hun Wapen een *Zeg* of *Waterbloem*, met het Devies: *Zegt waarhied*. Al vroeg schynen deeze Kamers zeer aanzienlyk geweest te zyn, alzo dezelve reeds in den Jaare 1618 haare Gecommitteerdens na *Vlaardingn* zond en aldaar pryzen behaalden. Dezelve moet ook vry lang

aanwezig zyn geweest, wyl men aangeteekend vind, dat in het laat der voorgaande of het begin der tegenswoordige Eeuw, die van *Ryswyk by den Haag* op *Zegwaard* den prys behaald hebben, op de vraage: *Wat is het zoetste zoet?* Men vind ten deezen dagen op *Zegwaard* nog een Broodbakkerij, in dewelke men eene Kamer aantreft, die men meend dat voor hunne Vergadering gediend heeft, en waarin men aan de eene zyde op het Houtwerk nog verscheide Spreuken van Heidensche en andere Wysgeeren, uitgehouwen vind.

Overgaande tot het Arttykel

B E Z I G H E E D E N.

Zo kunnen wy zeggen dat de Veenderyen van ouds af een goede broodwinning aan de Inwoonderen opleverde. De Graanen Teeld geeft hun egter thans nog een veel beter en voordeliger bestaan.

Een meenigte vreemdelingen die 's Jaarlyks deeze Dorpen bezoeken om er hun Handwerk uit te oefenen, verschaffen tevens weder door hunne verteeringen en uitgaaven veel voordeel aan hun die zig alhier met hunne Winkels hebben ter neder gezet.

Men vind alhier Winkels van allerhande soort. Voorts Doctor, Chirurgyens en meer dan een Apotheek. Handwerkslieden van allerlei aart, zoo als Timmermans, Moolenmakers, Metzelaars, Smits, Waagenmakers enz. werden hier meede gevonden, verders is hier ook eene Weeverye en Kleederen Bleekery, zo dat deeze Ambachten, wat hunne daagelyksche voordeelen en florizantie betreft, voor andere welvaarende Dorpen niet behoeft te wyken.

G E S C H I E D E N I S S E N.

Daar van vinden wy aangeteekend, dat toen de Spanjaarden in Jaare 1574 de Stad *Leyden* beleegerde, ook deeze plaatzen door hun zyn bezet geweest. Toen den Zeeuwfche

Admiraal *Boifet* tot ontzetting der Leidenaaren de Landscheiding tusfchen *Delft* en *Rhynland*, door stak, wierd denzelve door de Spanjaarden by de *Zoetermeersche Brug* gekeerd, deeze daarop met zyn Vloot na de *Zegwaardfche Weg* wendende, stak als toen de Landscheiding tusfchen *Benthuizen* en *Zegwaard* door, en lande alzo gelukkiglyk tot hulp en ontzet van *Leyden* aan

In den Jaare 1650 zou *Zegwaard* volgens oude nog voorhanden zynde Aanteekeningen veel geleeden hebben, door een aldaar ontstaane Brand, die zoo men ter dier tyd meende, door kwaadwilligen gesticht was.

In Ao. 1701 tusfchen den 28 en 29 October werd *Zoetermeer* meede door een zwaaren Brand deerlyk geteisterd; deeze Brand zoude zoo men opgeeft by het eerste Huis in *Zegwaard* aan de zoogenaamde *Leidsche Wallen Watering* staande, en een Herberg zynde, doch het welke thans niet meer aanwezig is, gestuit zyn geworden: terwyl er een Schuur of Stal ter bewaaring of bescherming der Kerk geheel omverre wierd gerukt.

In Ao. 1793 branden aan de *Voorweg* een extra groote Bouwmanswooning met *Bargen*, *Schuuren* en verdere aanhooren tot de grond toe af, dewelke egter daarna wederom in deszelfs voorige situatie en order volkoomen is herbouwd geworden.

Op den eersten September van het gepasfeerden Jaar (1798) ontstond er onder dit Ambacht andermaal Brand aan de *Broekwegt*, dewelke in korten tyd een geheelen Boerderye met daarop annex zynde Gebouwen en *Bargen*, in de asfche legde; doch spoedig heeft men dezelve wederom herbouwd, tot welke herbouwing men de onkosten, uit de liefde gaaven, en andere Collectens by die gelegenheid ten voordeelen der ongelukkigigen gedaan, gevonden heeft.

Als de grootſte

BYZONDERHEEDEN

Moest men voorheen in *Zoetermeer* aanmerken, de *Capitaal*en Buitenplaatſen, die, vooral aan den *Voorweg*, aldaar gevonden wierden; thans zyn dezelve alle weg gebrooken en in aanzienlyken *Bouwmanswooning*en veranderd, onder welke men er nog twee aantreft die de naamen dier oudeplaatze voeren, en op hunne aan den weg geplaatſte *Yzren Hekken* hebben ſtaan, op welkers grond zy aangeleegen zyn, naamlyk *Cromwyk*, en *Meerzigt*. Voorts vind men het *Ambachts Heere Huis* tot heden nog in een goede order onderhouden. Het geheele *Ambacht* kan voor 't overige zoo om derzelve aangenaame weegen en wandelpaaden, als om de heerlyke *Graanvelden* die men des *Zomers* aldaar aantreft, en ook om de net en zindelykheid des Dorps en der Kerken met recht als eene *Byzonderheid* opgegeeven en als bezienswaardig aangepreezen worden. De

REISGELEGENDHEEDEN

Zyn hier als volgd:

Van *Zoetermeer* vaart alle *Maandagen* een *Markſchuit* op den *Haag*. — *Woensdags* en *Zaturdags* op *Leyden*, — en *Donderdags* op *Delft*, en ook van alle deeze plaatzen terug.

Van *Zoetermeer* en te *Zegwaard* zaamen vaart alle *Zondagen* nog een *markſchuit* op *Rotterdam*, die *Dingsdag* wederom terug vaart.

Van *Zegwaard* vertrekt alle *Maandagen* meede een *Markſchuit* op den *Haag*. — *Woensdag* en *Zaturdags* op *Leyden* en zoo ook weeder terug.

Ook kan men meede by *Stalhouders* ten allen tyd en wanneer men zulks begeert aan *Rytuig* geholpen worden.

HERBERGEN EN LOGEMENTEN

Zyn hier verſcheiden: buiten eenigen aan den weg gelee-

gen, vind men nog als de voornaamſte op *Zoetermeer*, den *Rooden Leeuw*, het *Rechtſhuis*, en de *Waag*; aan de *Leidsche Wallen* heeft men het *Bontepaard*, en op *Zegwaard*, de *Reizonde Man* (van ouds de *Jonge Prins* genaamd,) het *Rechtſhuis*, de *Waag*, en de *Witte Zwaan*, het welk meede alle uitſpanningen zyn.

Thans zullen wy achter deeze *Befchryving* laaten volgen het aan ons meedegeedeelde omtrent het oude

P A L E S T E Y N.

Het zelve is geleeen in *Zegwaard*, behoorende aan den *Heer C. B. Ofy*, *Heer van Zegwaard*. Van ouds af was het zelve een *Adelyk Huis*, het welk in de *Paleſteynſche Polder* ſtond, doch vernietigd is geworden, zonder dat wy eigentlyk den juuſten tyd deezer vernietiging hebben kunnen opſpooren. In dezelfs plaats wierd een groot *Bouwmans Huis* aangelegd, het welk wederom door den tegenswoordige *Heer* in den *Jaare 1791* wierd afgebrooken, die daar voor alſtoen een aanzienlyk *Gebouw* deed te voorchyn koomen, lang ruim 90 en diep ruim 30 voeten, agter welk *gebouw* men een ſchoonen *Thuin* met allerlei aangenaame *Plantzoeenen* aangeleegen heeft. Aan deeze *Huizingen* behoort nog eene *Leenhof* aan het welke verſcheide *Leenen* zoo op *Zoetermeer* als te *Zegwaard*, *Leyden*, *Hazerswoude*, *Zevenhuizen*, *Hillegersberg* en *Berkel* verknocht zyn, en welke *Leenhof* uit een *Stadhouder*, 2 *Leenmannen*, 1 *Griffier*, en een *Kamerbewaarder* beſtaat.

B E N T H O R N.

Gemeenlyk bekend onder den naam de *Horn*, legt 100 *Roeden* van *Zegwaard*, van welk *Dorp* men een net beſtraat *Voetpad* langs de *Ryweg* derwaards heeft; hetzelve is geheel verveend en legd met dezelfs *bepoldering* gemeen met

Benthuizen en *Hazarswoude*, met welke hetzelfde ook moet draagen in de Polderlasten. Men vind dit *Benthorn* voorts aangeteekend op 104 Morgen 51 Roeden, waar voor aan Verpondingen wierden betaald een zomma van 259 Ponden 17 Schellingen en 2 Deniers, doch welke Verpondings gelden, egter daarna zyn kwyt gescholden, en derzelver verdere opbrengst afgeschafft. In den Jaare 1724 wierd hetzelfde als een Ambachts-Heerlykheid verkogt, aan den Heer *A. A. van der Duin*, Heer van 's *Gravenmoer* voor een zomma van f 1850. — Zynde vervolgens tot op heeden aan deeze Famielje gebleeven. Het heeft even als een ander Ambacht zyn eigen Schout en Secretaris en verdere Regeerings Leeden; Crimineel behoort het onder den Bailluw en Welgebooren Mannen van *Rhynland*, en met het Heem- of Waterrecht onder Dykrecht en Heemraaden van denzelven Landen; is verder beschreeven in het derde quartier van *Rhynland*, op de hoofdplaats *Zoetermeer* met $\frac{1}{2}$ groot 50 Morgen 80 $\frac{1}{2}$ Roeden. De bewooners behooren Kerkelyk onder *Zoetermeer*. Men vind er een Buurtje van eenige Huizen, onder welke een Waagenmaakery, een Smitswinkel en een Herberg den *Hoorn* genaamd, gevonden word, en welke laatste bekend is door de veelvuldige *Harddraaveryen* die aldaar gehouden worden.

Toelichting

Tussen haakjes zijn de oorspronkelijke bladzijdennummers opgenomen.

(blz. 1) twee afzonderlyke heerlykheeden

Zoetermeer en Zegwaart grensden strak aan elkaar en werden in 1935 tot de huidige gemeente Zoetermeer samengevoegd. De moderne wijken Meerzicht, Driemanspolder en Buytenwegh de Leyens liggen in het oude Zoetermeer. Dorp, Palenstein, Seghwaert, Noordhove, Rokkeveen en Oosterheem liggen in het voormalige Zegwaart. De plaatsen worden in de Dorpbeschrijving "ambachtsheerlykheden" genoemd. Het oude graafschap Holland was in de middeleeuwen verdeeld in min of meer zelfstandige ambtsgebieden of ambachten. Plaatselijk werden gezaghebbers aangesteld, die een deel van de rechten van de graaf uitoefenden. In een hoge- of halsheerlykheid bezat de heer de hoge rechtspraak: hij kon desnoods de doodstraf uitspreken. Zo'n heerlykheid hield er dan ook als afschrikwekkend voorbeeld vaak een galg op na, zoals bijvoorbeeld Benthuizen. In een ambachtsheerlykheid mocht de plaatselijke ambachtsheer naast allerlei voorrechten, de lagere rechtspraak uitoefenen. Overtredingen en onderlinge geschillen tussen inwoners konden in naam van hem terecht of beslecht worden.

(blz. 2) gemeene kerk

De dorpen Zoetermeer en Zegwaart vormden vanaf ongeveer het jaar 1200 samen de kerkelijke parochie Zoetermeer en hadden een gezamenlijke kerk op de plaats van de huidige Oude Kerk aan de Dorpsstraat. De grens tussen de dorpen liep dwars over de Dorpsstraat, ter plaatse van de huidige Delftse- en Leidsewallen. Door de eeuwen heen zijn er geschillen geweest tussen de heer van Zoetermeer en die van Zegwaart over de rechten ten aanzien van de kerk. De heer van Zoetermeer bezat het zogenaamde collatierecht, het recht tot aanstelling van de priester. Daarbij behoorden ook het benoemingsrecht van de koster en ander kerkpersoneel. In de 16e eeuw kwam de schoolmeester daarbij, waarschijnlijk omdat dit ambt voortkomt uit door de kerk gegeven onderwijs. Deze rechten gaan mogelijk terug op de stichting van de kerk door de heer van Zoetermeer in de 11e eeuw. Wat we weten is dat Zoetermeer een kerkje had aan de Zwaardslootseweg. Dit kerkje is waarschijnlijk al voor 1300 verlaten, toen het centrum van de bewoning zich verplaatste naar de huidige Dorpsstraat. Zoetermeer is ouder dan Zegwaart en het is dus begrijpelijk dat de bewoners van Zegwaart in de 13e eeuw aan de bestaande parochie Zoetermeer werd toegevoegd. Wel had het dorp Zegwaart een eigen kapel in de Dorpsstraat, recht tegenover de Stationsstraat. Deze kapel werd echter in 1610 afgebroken.

Gezicht op de Zegwaartse Dorpsstraat met de Oude Kerk op een gravure uit 1761.

Na de Reformatie, die hier omstreeks 1574 plaats vond, werd de uitoefening van de katholieke eredienst verboden en gingen de rechten en eigendommen van de katholieke kerk over op de protestanten. Deze namen het kerkgebouw in gebruik en de ambachtsheer benoemde voortaan een dominee in plaats van een pastoor.

(blz. 3) overmorgens

Over de plaats van de gezamenlijke kerk is ook al eeuwenlang getwist. De mogelijkheid dat de kerk weliswaar in Zegwaart staat maar op grondgebied van Zoetermeer is niet ondenkbaar, zeker niet als de zogenaamde “overmorgens” in de discussie worden betrokken: een morgen of mergen is een oude oppervlaktemaat, iets minder dan een moderne hectare. Tot 1806 betaalden de inwoners van Zoetermeer en Zegwaart grondbelasting aan de overheid, die was gebaseerd op de oppervlakte in morgens. In de oude belastingregisters van Zoetermeer is echter sprake van overmorgens, stukken land die in Zegwaart lagen rondom de Rokkeveenseweg en de Molenweg (nu Stationsstraat) maar die voor de belasting meetelden in Zoetermeer. De grond van de kerk was van belasting vrijgesteld en komt dus niet in de boeken voor. Het is daardoor niet na te gaan of de kerk ook op Zoetermeerse overmorgens is gebouwd. Gezien de ligging van de andere overmorgens is dit echter niet onmogelijk.

(blz. 4) ligging

De afstand tot Leiden, de plaats waar de markten en ook de belastingkantoren waren, wordt aangegeven in roeden. Een roede is ongeveer 3,77 meter lang. Het genoemde overhalen van schuiten aan de Reguliersdam behoorde in de 18e eeuw waarschijnlijk al lang tot het verleden, op een enkel klein bootje na. De vaarroute naar Delft liep inderdaad over Leidschendam. De Reguliersdam, ter plaatse van het winkelcentrum Rokkeveen, vormde namelijk eeuwenlang een obstakel voor de scheepvaart. De Landscheidingsdijk liep daar dwars door de Delftsewallenwetering heen, waardoor voor de schepen een overtoom noodzakelijk was om ze over de dijk heen te kunnen trekken. Een overtoom is een schuine houten helling waarover schepen met behulp van een lier en houten rollen naar de andere kant kunnen worden getrokken. De boeren die aan de Reguliersdam woonden en ook de overtoom bedienden, namen in de 17e eeuw de familienaam Rijlaarsdam aan.

De Dorpsbescrijver is nogal enthousiast over de wegen: temidden van vruchtbare gronden bevinden zich “schoonen ryweegen”, die ook nog eens zeer “vermaaklyk” zijn. Zoetermeer-Zegwaart bevond zich in het centrum van een uitgebreid wegenstelsel, dat Leiden met Rotterdam en Den Haag met Gouda verbond. De Rijksweg A12 werd pas in de 20e eeuw aangelegd en voor die tijd kwam al het verkeer dus door de Dorpsstraat.

(blz. 5) naams-oorsprong

Dat Zoetermeer zijn naam aan het watertje de Zwet ontleend, is meer dan waarschijnlijk. Tegenwoordig is de argumentatie dat het riviertje de Zwet, nu de Weipoortse Vliet, vanuit een flink meer in het veen naar de Rijn stroomde. Aan de Rijn bevond zich de nederzetting Suctan of Swieten, de romeinse voorganger van Zoeterwoude. Het meer in het veen werd, toen er zich eenmaal bewoners vestigden, Zwettermeer genoemd. Van Zwet via Zuet naar Zoet is niet zo'n grote stap. Ook etymologisch is er een verband: suet is Fries voor zoet en sweet is Engels voor hetzelfde woord. Het meer gaf zijn naam aan het dorpje Zoetermeer en toen het dorp bekender werd dan het meer, is waarschijnlijk de naam Zoetermeerse Meer ontstaan. Dit meer had zompige veenoevers en dreigde door afslag steeds groter te worden. Bemoedigd door de droogmakingen van bijvoorbeeld de Beemster in Noord-Holland, namen enkele particulieren in 1614 het initiatief ook het Zoetermeerse Meer droog te malen. Het resultaat was de nog bestaande Zoetermeerse Meerpolder, goed herkenbaar op kaarten en plattegronden door zijn ovale vorm. De boeren in de polder noemen hem kortweg De Meer.

De eerste verklaring van de naam Zegwaart (in de officiële 20e-eeuwse spelling) lijkt het meest voor de hand te liggen. Een waard is een laag of

Gezicht op de Zoetermeerse Dorpsstraat op een van gravure uit 1761.

regelmatig onder water staand gebied en dat er zegge of biezen groeiden kunnen we gevoeglijk aannemen. Het Zeegevaart van de eerwaarde heer Van Ryn is waarschijnlijk aan diens fantasie ontsproten.

(blz. 6) stichting en grootte

Tegenwoordig nemen we aan dat Zoetermeer in de 10e eeuw is ontstaan en dat Zegwaart daar zo'n 200 jaar later is bij gekomen. Zoetermeer betaalde in de middeleeuwen een belasting, genaamd botting. Wetenschappers hebben aannemelijk gemaakt dat alleen de oudste dorpen deze belasting betaalden en dat nieuwere nederzettingen van deze last waren vrijgesteld. Na 985 groeide het graafschap Holland namelijk dusdanig, dat de graaf niet meer zelf langs kon komen om recht te spreken of "botding" te houden, zoals dat toen heette. Als de graaf kwam, was het dorp verplicht hem te onderhouden. Toen eenmaal plaatselijke schouten waren aangesteld, die in naam van de graaf recht spraken, werden de kosten van het botding vervangen door de bottingbelasting.

De eerste bewoners van Zoetermeer vestigden zich waarschijnlijk aan de Arent Heyndricksvaart, een watertje dat ongeveer ter plaatse van het Lange Landziekenhuis liep. Daar zetten zij hun langgerekte kavels uit, in een gebied dat al in 1295 het Lange Land werd genoemd. De stichters van Zegwaart begonnen waarschijnlijk omstreeks 1200 aan de Rokkeveenseweg, mogelijk een verbastering van het "veen van Rochus", de leider van de ontginners. In oude papieren komt ook de naam Rutkenvene voor, die meer

wijst op een Rutger als stichter. In het verlengde van de Rokkeveenseweg ontgonnen de middeleeuwse boeren het veenlandschap vanaf de Zegwaartseweg, een naam die het uiteindelijk zou winnen. Halverwege de 13e eeuw waren Zoetermeer en Zegwaart zo gegroeid dat halverwege beide nederzettingen een nieuwe bewoningskern ontstond: de huidige Dorpsstraat.

(blz. 7)

De grootte van Zoetermeer-Zegwaart is sinds de middeleeuwen niet wezenlijk veranderd. Pas in de jaren tachtig van de 20e eeuw groeide de gemeente ten koste van Pijnacker en Berkel. Het geharrewar over de oppervlakte in vroeger eeuwen had vooral een belastingtechnische reden. Zoals eerder gemeld werd de grondbelasting (de verponding) bepaald naar de oppervlakte van het land. De belasting werd per provincie omgeslagen over de dorpen, die maar weer moesten zien het bedrag van de aanslag eerlijk te verdelen over de grondeigenaren. Een probleem daarbij was, dat door het voortdurende turfsteken, veel land onder water kwam te staan, waardoor het niets meer opbracht. Dit land werd vervolgens door de gebruikers verlaten en wie moest dan de belasting opbrengen? De aanslag voor het gehele dorp bleef immers gelijk! Via een ingewikkeld systeem van kwijtscheldingen en hogere aanslagen voor de andere inwoners kwam men er meestal wel uit. Toch presteerde Zegwaart het om tegen het einde van de 17e eeuw failliet te gaan vanwege een torenhoge verpondingsschuld. Een enorme loterij bracht het dorp er ternauwernood weer bovenop. Ook zogenaamde octrooien tot droogmaking van verveende landen konden soelaas bieden: al de plassen in Zoetermeer-Zegwaart werden in de loop der eeuwen weer drooggemaakt en in vruchtbare poldergrond herschapen. Zo'n octrooi regelde allerlei rechten en verplichtingen van de droogmakers; een standaardbepaling was dat de drooggemaakte landen veertig jaar vrij van verponding zouden zijn. Het bestuur van de in 1668 drooggemalen Driemanspolder kreeg het met gerichte klaagzangen voor elkaar, dat het octrooi nog twee keer werd verlengd: een gunstige positie voor de boeren aan de zuidzijde van de Voorweg!

De door de Dorpbescrijver volgens informatie van zijn "begunstiger" genoemde droogmakingen zijn: de Zoetermeerse Meerpolder (zie hierboven) en de Driemanspolder, die zich uitstrekt vanaf de Delftsewallenwetering, over Driemanspolder, Meerzicht en het Westerpark en doorloopt tot aan Wilsveen. Voorts de Nieuwe polder, die nu de wijk Buytenwegh de Leyens omvat. Het hoekje Roeleveen ligt tegen Nootdorp aan en werd halverwege de 19e eeuw drooggemaakt. In Zegwaart is het de Binnenwegse polder, die ruim 2/3 van het grondgebied omvatte. Tegenwoordig liggen de wijk Dorp en de industriegebieden in deze polder. Ook Oosterheem komt op Binnenwegse grond. De polder werd drooggemaakt op kosten van de stad

Rotterdam, die hierin een goede investering zag. Het feit dat de stad daarmee eigenaar was van het grootste gedeelte van Zegwaard heeft tot 1805, het jaar waarin de poldergrond aan particulieren werd verkocht, voortdurend tot geschillen geleid tussen Zegwaard en Rotterdam. Ook Zegwaarts tweede polder, de Palensteinse polder, had zo'n ongelukkige start. De ambachtsheer van Zegwaard financierde deze droogmaking grotendeels en ontleende daar aan allerlei rechten, die eigenlijk het dorp toekwamen. Na tien jaar strijd trok het dorpsbestuur aan het langste eind en verkocht de ambachtsheer zijn grond. Palenstein, Seghwaert en Noordhove liggen in de Palensteinse polder. Het als laatste genoemde Voorhoekje bevond zich in Rokkeveen, rondom het tegenwoordige tuincentrum De Driesprong. In 1860 werd het drooggemaakt.

(blz. 9) koorndoolen

De korenmolen De Hoop aan de Stationsstraat werd gebouwd in 1897. Zijn voorganger wordt terecht al in de Dorpsbescrijver genoemd, want vroeg in de 16e eeuw stond hier al een molen op Zegwaardse grond. De molen in Zoetermeer heeft het slechts enkele tientallen jaren volgehouden. Aan het begin van de 17e eeuw stond hij ongeveer ter plaatse van het huidige sprinterstation Dorp.

(blz. 11) wapen

Anders dan de tekst vermeldt, bestaat het wapen van Zoetermeer uit drie gouden meerbloemen (waterlelies) op een blauw veld. Dit wapen komt al op een afbeelding uit de 17e eeuw voor.

Het Zegwaardse wapen, blauw en zilver in schuine banen, is waarschijnlijk ontleend aan het wapen van de familie Van Egmond, die in de 15e eeuw ambachtsheer van Zegwaard waren. De wapenstenen, die tot 1970 respectievelijk 1985 aan de gevels van de voormalige raadhuzen van Zegwaard en Zoetermeer waren bevestigd, staan nu in de tuin van 't Oude Huis aan de Dorpsstraat 7.

kerkelyke en waereldlyke gebouwen

Evenmin als er ooit een Zeegevaart heeft bestaan, stond er aan de Reguliersdam een klooster, ondanks het feit dat de Kerkelyke Oudheeden (1719) van de heer Van Ryn dit vermelden. De naam Reguliersdam is naar alle waarschijnlijkheid afgeleid van de reguliere monniken van het klooster Engendaal in Leiderdorp, die hier in de 15e eeuw grond bezaten. Met de kapel aan de Broekweg slaat Van Ryn de plank minder mis: inderdaad – dit blijkt uit archiefstukken – stond er een kerkje of kapel aan de Broekweg op de hoek van de Zwaardslotseweg, waar nu ongeveer de Hildebrandhove ligt. Het oude kerkhof wordt nog in de 17e eeuw zo genoemd, toen het al honderden

jaren verlaten moet zijn geweest. De verklaring van enkele baggerlieden uit omstreeks 1700, dat zij bij het turfsteken op die plek echter nooit beenderen of fundamente hadden aangetroffen, berust in het archief van de Hervormde gemeente Zoetermeer.

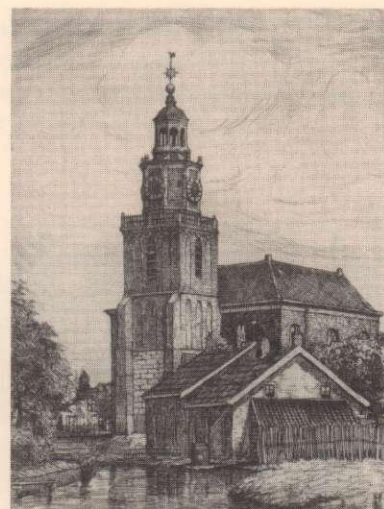
De kapel van Zegwaard, die in de Dorpsstraat recht tegenover de Stationsstraat heeft gestaan, was gewijd aan Maria. Op de dag van Maria's geboorte – 8 september – begon jaarlijks de kermis, een gewoonte die ook in het huidige Zoetermeer nog min of meer wordt aangehouden. Door de afbraak van de kapel in 1610 ontving de Zoetermeerse kerk 80 gulden voor sloophout enz. Het intrigerende huis de Kusters Moolenwerf is nog niet teruggevonden. Wellicht was dit het huis dat door de Archeologische Werkgroep in 1998 op de hoek van de Stationsstraat is opgegraven.

(blz. 12) kerkgebouw

De door de Dorpsbescrijver genoemde bewijzen, waaruit giften aan de kerk van 1476 zouden blijken, zijn helaas verloren gegaan. We beschikken echter nog over een akte uit 1367, waaruit het bestaan van een kerkhof (en dus een kerk?) op de plaats van de Oude Kerk blijkt. Ook een verslag van een onderzoekscommissie van de graaf van Holland uit 1295 vermeldt een kerk in Zoetermeer, waarschijnlijk op deze plaats.

Al vroeg moet deze Nicolaaskerk patoors hebben gehad. In het archief van het bisdom Utrecht zijn rekeningen bewaard gebleven, waarin al omstreeks 1410 een priester te Zoetermeer wordt vermeld. De laatste pastoor vertrok rond 1574, toen de Spanjaarden in Zoetermeer met de geuzen vochten in de strijd rondom Leidens ontzet. De overwinning van de geuzen luidde de Reformatie in, waarna de kerk overging in protestantse handen en er een dominee kwam.

Het "kerkgebouw der Gereformeerde Gemeenten" is de huidige Oude Kerk aan de Dorpsstraat. Deze werd in 1785 op de plaats van zijn voorganger gebouwd; de toren bleef staan, die was in 1642 al deels vernieuwd. De Gereformeerde gemeente is de huidige Nederlandse Hervormde gemeente, die deze naam kreeg in 1816, toen koning Willem I een reglement voor dit

Ets van de Oude Kerk in Zoetermeer

Tekening door C. Pronk uit 1731 van Palenstein en de Remonstrantse kerk in Zegwaart.

kerkgenootschap uitvaardigde. Veertig jaar later noemden tegenstanders van dit reglement zich weer vanouds gereformeerd, de reden waarom er nu naast hervormde ook gereformeerde kerken bestaan, die allebei protestant – dus niet katholiek – zijn.

(blz. 13-14) herbouwing

De kerk aan de Dorpsstraat werd in de jaren 1785-1787 herbouwd naar ontwerp van de uit Italië afkomstige architect Jan Guidici. Deze bouwmeester was een beschermeling van de familie Osy, die destijds ambachtsheren van Zegwaart leverde. Guidici bouwde ook de Rosaliakerk in Rotterdam, het stadhuis van Groningen en in 1791 het Huis te Palenstein, het buitenhuis van de familie Osy aan de Dorpsstraat ter hoogte van de winkel van Albert Heijn. De blauwgrijze gedenkplaat ter gelegenheid van de eerste steen bevindt zich nog in de noordgevel van de Oude Kerk. Het interieur van de kerk is ook grotendeels door Guidici ontworpen, met name de preekstoel en de banken.

In de kerk bevinden zich sinds de laatste restauratie in 1970 geen grafkelders meer. Al in 1829 mocht niet meer binnen de kerken worden begraven. Wel liggen er nog enkele oude grafstenen, waaronder die van Alida van Eys (“juffrouw Denys”) en in het torenportaal zelfs een van de 16e-eeuwse pastoor Floris Grijp. De loden doodkist van Louisa Cusi moet de stoffelijke

resten hebben bevat van Louisa van Croy, weduwe van de markies van Veere en Vlissingen en bij haar overlijden echtgenote van Jean de Bourgoigne, heer van Fromont. Deze Jean was een oom van de ambachtsheer van Zegwaart. Hij woonde in het Huis te Palenstein aan de Dorpsstraat.

(blz. 15) voorzyde boven de deur

De beschrijving van de buitenzijde van de kerk komt nog bijna geheel overeen met de huidige situatie. Slechts de marmeren plaat die zich boven de hoofdingang bevond, staat nu, omdat hij gebroken is, in het koor van de kerk. Ook de toren met uurwerk en klokken bevindt zich nog min of meer in de staat van 1799, mede dankzij een ingrijpende restauratie in de jaren vijftig van deze eeuw. Ook de twee grootste klokken zijn er nog: de oudste, uit 1571, overleefde de Tweede Wereldoorlog. De tweede scheurde in 1943 maar werd hergoten uit het oude brons. De derde klok verhuisde in 1980 naar de Ichtuskerk aan de Parkdreef. Door de komst van het carillon in de lantaarn van de toren was voor dit klokje geen plaats meer.

Het aanzienlijke gebouw, waarin de predikant gehuisvest was, stond ter plaatse van Dorpsstraat 10, tegenover ‘t Oude Huis. De fraaie tuin die het huis omringde, is er de oorzaak van dat er nog steeds zoveel groen midden het dorp is. Al het plantsoen rondom Dorpsstraat 10 behoorde vroeger tot de domineestuin.

(blz. 16) Remonstranten Kerk en Roomsche Catholieke Gemeenten

De remonstranten, een groepering die het al vroeg niet eens was met de officiële leer van de protestantse kerk, lieten in 1634 een eigen kerk neerzetten, middenin de Dorpsstraat. De fundamenten hiervan werden enkele jaren ter hoogte van Dorpsstraat 80 opgegraven. Het moet een grote kerk zijn geweest, zelfs een van de drukst bevolkte in Holland. In de 18e en 19e eeuw liep het aantal kerkgangers echter dusdanig terug, dat de gemeente in 1867 werd opgeheven. Het fraaie 17e-eeuwse kerkzilver bevindt zich nu in het Stedelijk Museum te Gouda.

Ook het kerkgebouw van de katholieken is door opgravingen weer aan het licht gekomen. De openbare uitoefening van de katholieke eredienst was in de Republiek der Verenigde Nederlanden verboden en de aanhangers van het oude geloof moesten zich dus tot 1795 behelpen met schuilkerken. In Zoetermeer stond die aan de Voorweg, daar waar de provinciale weg naar Leidschendam de Voorweg kruist. Het gebouw werd in 1819 afgebroken maar de kerkklok hangt nog bij de Doortochtkerk aan de Hekbootkade. Al in 1818 kwam een opvolger van de schuilkerk gereed aan de Dorpsstraat, die, na nog een keer herbouwd te zijn, in 1915 werd vervangen door de huidige Nicolaaskerk. Het genoemde schoolhuis bevond zich in de Dorpsstraat op nummer 70. Tegenwoordig bevindt zich hier een reisbureau maar in de gevel bevindt zich

nog steeds de inmiddels onleesbare stichtingssteen van de school uit 1611. Schoolmeester Pieter Muiden heeft generaties Zoetermeerdertjes onderwezen. Bij zijn overlijden in 1829 had hij 51 jaar voor de klas gestaan! Hij was een waardig opvolger van zijn vader, Adrianus Muijden, die het 46 jaar volhield vanaf 1731.

(blz. 17) regeering

De baljuw van Rijnland was hier de hoogste rechter. Lagere rechtspraak vond plaats in naam van de ambachtsheren, voor Zoetermeer en Zegwaart elk een andere. De heren konden daarnaast nog rechten doen gelden op een tiende van de opbrengst van de oogst, visserij- en jachtrechten en bovendien benoemden ze een groot aantal plaatselijke ambtenaren. De schout, secretaris en bode waren van hun benoeming afhankelijk, maar ook de predikant, de schoolmeester, de kerkmeesters en de turfmeters. Alle schepenen en ambachtsbewaarders, te vergelijken met gemeenteraad en wethouders, werden door hen benoemd en bijvoorbeeld ook bierverkopers en grutters waren voor de ongestoorde uitoefening van hun beroep aangewezen op de ambachtsheer. Voor al die aanstellingen moest geld worden betaald, dus het is niet verwonderlijk dat de heerlijkheid Zoetermeer in 1741 voor het toen forse bedrag van fl. 43.000,- van de hand ging.

(blz. 18) voorrechten

De bestuurders van een dorp verzamelden "privileges" of voorrechten, die men verkreeg van de graaf of een andere overheid, in ruil voor bewezen diensten of als genoegdoening voor overlast. Tot 1811 had elke plaats zijn eigen rechtbank en ondanks de geachte onpartijdigheid van de rechters, kon je waarschijnlijk toch beter in je eigen plaats worden berecht dan in een vreemd oord. Ook was dat prettiger in geval van gijzeling: als een schuld niet kon worden betaald, moest men verplicht verblijven in een herberg en daar de kosten van vertering betalen, net zo lang totdat wel kon worden betaald of een andere oplossing werd gevonden. Het oude voorrecht om niet in Leiden te behoeven worden berecht, gaat mogelijk terug op de vroege middeleeuwen. Zoetermeer had belang bij een afwatering door de Rijn en in ruil voor het obstakel dat de Visbrug in Leiden zou gaan vormen, zijn wellicht deze privileges verkregen. Een bijdrage voor het onderhoud in 1532 lijkt te eenvoudig voor zo'n voorrecht.

Het recht van de "gereformeerde kerk" om marktgeld te eisen strekte zich niet tot alle markten uit. De genoemde keur (verordening) uit 1643 is bewaard gebleven en daarin is sprake van pachtgeld voor de zogenaamde visbanken aan de rand van het kerkplein. Deze visbanken waren permanente overdekte stenen tafels, waarop vis werd verkocht. Ook moesten de schippers die het dorp aandeden een klein bedragje ten bate van de kerk betalen.

Voorts werden om de zoveel jaar de iepenbomen rondom het kerkhof verkocht, maar dat kan bezwaarlijk als marktgeld worden betiteld. De paardenmarkt was in 1799 een nieuw fenomeen. Ingesteld in 1796 was het een groot succes en rondom 1800 waren er zelfs twee markten per jaar. Tot aan de Tweede Wereldoorlog stond de Dorpsstraat jaarlijks in augustus vol met paarden en was er levendige handel. De schoolkinderen kregen hier zelfs vrij in de week van de paardenmarkt!

(blz. 19) schutteryen of byeenkomsten

De buurtwacht van 1596 bestond op vrijwillige basis. Waarschijnlijk is hij opgericht vanwege de vele landlopers, huursoldaten en ander gespuis, dat zich in de beginjaren van de Tachtigjarige Oorlog op het platteland ophield. Het reglement was officieel goedgekeurd door het Hof van Holland, het gerechtshof van de provincie, dat zich in Den Haag bevond. Een geheel andere vereniging vormden de rederijders. Dit waren lieden die zich voor hun plezier met dicht- en toneelkunst bezig hielden en dit ook graag door middel van grote feesten naar buiten brachten. Vooral in de eerste helft van de 17e eeuw waren deze genootschappen – of kamers, zoals ze zichzelf noemden – in bijna elk dorp of elke stad actief, vaak tot ergernis van de plaatselijke kerkeraad die beducht was voor iedere vorm van (vermeende) aantasting van de openbare zedelijkheid. En plezier maken in het openbaar gaf natuurlijk al aanstoot! Aan de Zoetermeerse rederijderskamer

danken we waarschijnlijk het Zoetermeerse gemeentewapen. Al in 1617 voerde "Met Soeticheyt Meer" de meerbloemen in hun blazoen. Zegwaart had een eigen rederijderskamer, genaamd De Seghbloem. De rederijders ontmoetten elkaar op zogenaamde refereinceesten, waarbij de deelnemers op basis van een tevoren vastgesteld devies een dichtwerk moesten produceren. Naar de kamer in de bakkerij waarin ze hun vergaderingen hier hielden, zijn we nog steeds op zoek: in Zoetermeer en Zegwaart waren in de 17e eeuw wel zeven bakkers tegelijk werkzaam, hetgeen het onderzoek bemoeilijkt. De kamer zal trouwens inmiddels al lang verdwenen zijn.

Blazoen van de Zoetermeerse rederijderskamer "Met Soeticheyt meer", 1617.

(blz. 20) bezigheeden

In twee regels worden hier de veenderij en graanteelt terloops vermeld. Iets meer aandacht voor de veenderij of turfstekerij is hier wel op zijn plaats, omdat de grootschalige verving in en rondom Zoetermeer tot op de dag van vandaag het aanzien van het landschap bepaalt.

De middeleeuwers begonnen op de veengrond met landbouw en veeteelt maar door de inklinking van de grond – een natuurlijke eigenschap van ontwaterd veen – hadden ze al snel last van grondwater. Graven van sloten en, vanaf de 15e eeuw, uitmalen van water door middel van molens mocht in de 16e eeuw niet meer baten. De grond bleef onder water staan maar een prettige bijkomstigheid was dat uitgegraven veen, eenmaal gedroogd, als turf een uitstekende brandstof vormde. Mede vanwege het nagenoeg ontbreken van grote bossen in het Nederland, was turf tot in de 19e eeuw de belangrijkste brandstof. Het uitsteken van de turf, al spoedig zelfs baggeren tot diep onder de waterspiegel, had als gevolg dat er grote plassen en binnenmeren ontstonden. Als het veen geheel was uitgebaggerd was er behalve vissen niets meer met de plassen te doen. Molens konden echter uitkomst brengen en toen de techniek voldoende gevorderd was en er kapitaal bijeen gebracht kon worden, begon men met het bedijken en droogmalen van de veenplassen. Resultaat van die inspanningen was een polder met vette kleigrond, waarin hier en daar nog veenresten waren achtergebleven. Het veen werd alsnog verstoekt en op de klei kon landbouw plaatsvinden. Gedurende de 17e en 18e eeuw werden alle grote plassen in Zoetermeer en Zegwaart weer bouwland, waarop, blijkens de Dorpsbeschrijver, onder andere graan werd geteeld.

Turfwinning op een tekening van Jacob Korteband uit 1755.

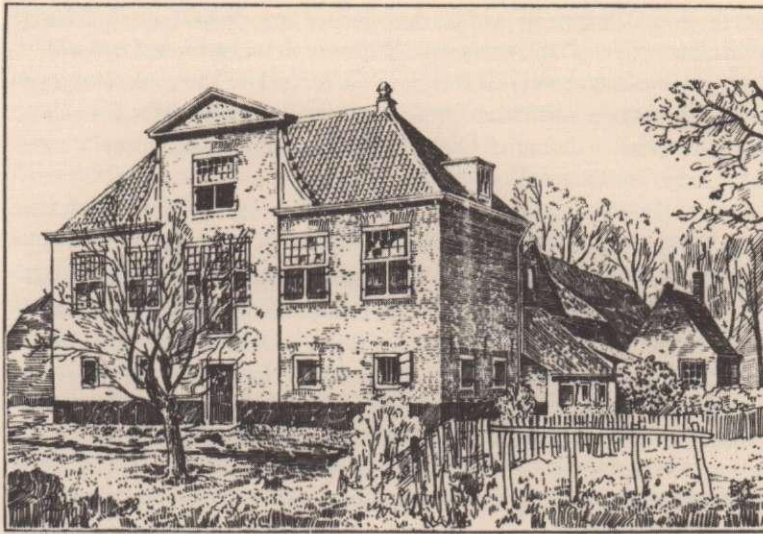
Met de vreemdelingen die jaarlijks deze dorpen bezochten “om er hun handwerk uit te oefenen” zijn waarschijnlijk de vele seizoenarbeiders bedoeld. Ieder jaar kwamen ze weer uit Duitsland om op het land werkzaam te zijn en na de oogst weer te vertrekken. Men noemde ze hannekemaaiers. Enkelenvestigden zich hier definitief. Oude familienamen als Henneken en Windmeijer herinneren hier nog aan.

(blz. 20) geschiedenissen

Een van de wapenfeiten uit Zoetermeers geschiedenis is de rol die het speelde bij het ontzet van Leiden in 1574. De Spanjaarden belegerden Leiden en de prins van Oranje had het land onder water laten zetten om de stad met behulp van zijn watergeuzen te kunnen bevrijden. Bij Zoetermeer stuitte de geuzen op sterke weerstand van de Spanjaarden, die de nog boven het water uitstekende Voorweg verdedigden. Een inwoner van Zoetermeer, Wolfert Adriaenszoon, wees de bevrijders echter een route aan door Zegwaart. Na het doorsteken van de Zegwaartseweg kon de geuzenvloot ongehinderd naar Leiden varen. Enkele dagen later, op 3 oktober, werd de stad ontzet. Van de vermelde branden weten we iets meer: die in Zegwaart van 1650 had tot gevolg dat een heuse brandspuit werd aangeschaft, hetgeen echter niet kon voorkomen dat inderdaad in 1701 een deel van de Zoetermeerse Dorpsstraat in de as werd gelegd. De herberg Hof van Holland, waar het vuur toen werd gestuit, is onlangs opgegraven door de Archeologische Werkgroep Zoetermeer. Tegenwoordig bevindt zich hier een makelaarskantoor tegenover de Oude Kerk in de Dorpsstraat. De in 1793 afgebrande bouwmanwoning aan de Voorweg werd vervangen door een nieuwe boerderij naar voorbeeld van de vorige. Dit Rijksmonument staat aan de Voorweg 125.

(blz. 22) bijzonderheeden

Het aantal buitenplaatsen kan voor een klein dorp inderdaad groot worden genoemd. Rijke 17e-eeuwse stedelingen trokken zich graag terug op het platteland en lieten daar fraaie huizen bouwen, soms als herenhuis bij een boerenwoning maar vaak ook als afzonderlijke gebouwen. Aan het einde van de Voorweg stond bijvoorbeeld Delfsigt, duidelijk met uitzicht op Delft. Even verderop komen we Cromwijk en Meerzigt tegen, die beide nog bestaan. Cromwijk is in de vorige eeuw vervangen door een eenvoudiger boerderij maar Meerzigt geeft een prachtig beeld van een 17e-eeuwse boerderij met een groot herenhuis ervoor. Ook in de Dorpsstraat waren buitenplaatsen, waaronder Visvliet (nu nummer 6) en Hofrust (nu nummer 10). Bij de fraaie huizen behoorden grote stallen en kunstig aangelegde tuinen met theekeopels.

Pentekening van hoeve Meerzicht.

(blz. 22) reisgelegendheeden

Het mag duidelijk zijn dat de trekschuit het belangrijkste openbaar vervoer vormde. Voordelig en comfortabel maar niet snel. Maar goed, men had de tijd of trok die daar in ieder geval voor uit. De marktschippers hadden er een goede boterham aan, ondanks het feit dat ook zij de ambachtsheer moesten betalen om hun beroep te mogen uitoefenen. De opkomst van de diligence in de 19e eeuw verdrong de marktschuit in het passagiersvervoer maar tot jaren na de tweede wereldoorlog was ook in Zoetermeer vrachtvervoer over water een veel gebezigde methode.

(blz. 23) herbergen en logementen

Dorpen langs doorgangswegen zoals Zoetermeer en Zegwaart waren uiteraard ruim voorzien van logementen. De in 1799 genoemde herbergen hebben we echter nog niet allemaal kunnen thuisbrengen. In Zoetermeer stond aan de Dorpsstraat de Rode Leeuw, later de Gouden Leeuw en nu parochiehuus en achterliggend restaurant. In dat zelfde gebouw was ook het rechthuis gevestigd, namelijk de plaats waar schout en schepenen recht spraken. Totdat Zoetermeer in 1870 een eigen gemeentehuis kreeg, kwam het dorpsbestuur in de kroeg bijeen. Handig voor de borrel na afloop! Ook de Waag was voor zover we weten in dit gebouw gevestigd. Dit was het openbare weegtoestel, waarop grote hoeveelheden boter, graan of andere zaken konden worden gewogen. De gebruikte gewichten werden jaarlijks geijkt. Aan de Leidsewallen stond Het Bonte Paard, in de jaren zeventig van de 18e eeuw tijdelijk

De Nieuwe Droogmakinge genoemd. Blijkbaar was men onder de indruk van de toen juist drooggevalen landerijen waar zich nu de wijk Buytenwegh de Leyens en het Stadshart bevinden. Ook in Het Bonte Paard zit nog steeds horeca: tegenwoordig kan men hier Italiaans eten. In de Zegwaartse Dorpsstraat stond De Jonge Prins, blijkbaar vanwege de anti-Oranjegezinde tijden voor even De Reizende Man genaamd. Ook daarvan weten we niet beter of het rechthuis en de waag bevonden zich in hetzelfde gebouw. De Jonge Prins kreeg later zijn naam weer terug. In grootmoeders tijd stond het beter bekend als het café van Veelenturf. Tot 1915 vergaderde Zegwaarts gemeenteraad op de bovendieping en was het dorpsarchief in kasten in de gelagkamer opgeborgen. Het gebouw is nog steeds genoemd naar een prins, maar inmiddels van griekse herkomst: Odysseus. De Witte Zwaan bevond zich verderop in de Dorpsstraat, ter hoogte van de nummers 161-163. Dit goed lopende koffiehuis werd na een brand in 1905 verkocht aan de Firma Noordam, die hier een zuivelgroothandel begon. Noordam was tot enkele jaren geleden in Zoetermeer gevestigd.

(blz. 23) Palesteyn

Het Huis te Palenstein stond niet in de polder maar aan de Dorpsstraat, zoals opgravingen in de jaren tachtig hebben aangetoond. Deze versterkte ridderwoning werd tegen het einde van de 14e eeuw gebouwd en het bijbehorende terrein besloeg het gedeelte van de Dorpsstraat rondom Albert Heijn tot en met het plein voor de muziekschool. Toen de ambachtsheren van Zegwaart meer belangen elders kregen, verviel het huis en werd het nog slechts bewoond door de schout van het dorp. De familie Osy, die in 1750 de heerlijke rechten in Zegwaart kocht, vond het echter een uitstekend statussymbool en liet het huis in 1791 herbouwen. Achter het gebouw werd een park aangelegd, ongeveer ter plaatse van de huidige Osylaan. Ook de Osy's vertrokken helaas naar het buitenland en het enorme huis kwam leeg te staan. In 1888 werd het grotendeels afgebroken. De laatste vleugel viel als onderdeel van de fabriek van Brinkers aan de Dorpsstraat in 1968 onder de slopershamer. Het genoemde leenhof was in feite een papieren kwestie. Verschillende eigendommen van de ambachtsheer, vaak kleine stukjes land, werden hier geadministreerd. In plaats van in huur of pacht werden ze op middeleeuwse wijze in leen uitgegeven. De leenman (boer) moest de leenheer hulde bewijzen en hem in geval van nood bijstaan. Bij overlijden of vertrek van de leenman, kwam het leengoed weer beschikbaar aan de leenheer. Het leenhof was vooral een statussymbool. Spoedig na het verschijnen van de Dorpsbeschrijver werden alle vormen van leenrecht afgeschaft.

(blz. 23) Benthorn

Hier heeft de auteur zich vergist of hij heeft gegevens van verschillende correspondenten door elkaar gehaald. Benthorn is een gehuchtje bij Benthuizen dat inderdaad een afzonderlijke gemeente vormde. Omdat er maar twee of drie boerderijen stonden, was een boer schout en secretaris en de mannelijke rest van zijn familie vormde samen met de burens het "dorpsbestuur". In 1855 werd Benthorn samengevoegd met Benthuizen. De rest van de tekst slaat op de buurtschap Den Hoorn, gelegen aan het einde van de Schinkelweg op de hoek van de Zegwaartseweg in Zegwaart. Dit buurtje lag inderdaad 100 roeden (ongeveer 380 meter) buiten Zegwaarts Dorpsstraat. Daar waren ook de wagenmakerij, de smederij en de genoemde herberg Den Hoorn.

Aquarel van Den Hoorn door F.M. Smit uit 1731.

Registers

Register van persoonsnamen

Aalst, Cornelis van	17	Kuyper, Adriaan	
Aalst, Gerardus		Dirricks	13
Schouten van	17	Leeuwen,	
Adriaan		Thomas van	14
Adriaanszoon	13	Leenaert Dirrick	13
Beek, Wynant		Mozes	14
Gerritszoon van	13	Maaskant, Hugo	14
Boiset (Boisot)	21	Muiden, Pieter	16
Byl, Wouter		Nicolaas, St.	12
Cornelus	13	Nispen,	
Chys, Adriaan		Amandus van	16
van der	13	Osy, Cornelius	
Claas Jacobs	13	Balinus	17, 23
Cornelis Michielszoon	13	Overvliet, Adrianus	14
Cusi (Croy),		Pieter Heynricksz.	12
Louisa	14	Robol, Cornelus	
Denys		Janszoon	13
(=Alyda van Eys)	14	Ryn, van	6, 11
Duin, A.A. van der	24	Tricht, Johannes	18
Dumé	3	Wyngaarden,	
Dwaling,		Gerard van	11
Heyndrik Jacobs	13		
Franck Lenartszoon	13		
Haan, Jacobus de	17		
Helmont, Jacobus			
Adriaansz. van	18		
Hugenholtz, Petrus	17		
Henrik Jansz.	2		
Kock, Jan	13		
Konings, Pieter			
Kornelisz.	12		
Krossink (Croesinck),			
Hendrik	2		
Kruiningen,			
Sanderina van	2		
Kuyper, Laurens	17		

Register van huis- en plaatsnamen

Benthorn	23	Meerpolder	8
Benthuizen	4, 12, 21, 23	Meerzigt	22
Berkel	23	Moole weg	11
Beverwyk	5, 6	Moolen Erf	9
Binnenwegsche		Nieuwe Polder	8
Polder	8, 18	Oudekerkhof	11
Bleyswyk	4	Oudewater	5
Bontepaard	23	Overbuurtsche Polder	4
Broekweg(t)	11, 21	Palesteyn	17, 23
Buitenwegse Polder	8	Palesteynsche Polder	8, 18, 23
Catwyk (Pijnacker)	4, 7, 8	Pynacker	4
Catwyksch Polder	4	Catwyk	4, 7, 8
Corbulo's Gragt	7	Catwyksch Polder	4
Cromwijk	22	Keulen	4, 7, 8
Delfland	3, 4	Rechthuis, het	23
Delfsche Wallen	11	Reguliers Dam	4, 11
Delft	3, 22	Reizende Man	23
Driemanspolder	7, 8, 10, 18	Rhyn	5, 18
Gorinchem	5	Rhynland	4, 7, 18, 23
Gouda	5	Roeleveene	8
Gravenmoer, 's	23	Rooden Leeuw, den	23
Haag	22	Roomburg	7
Haag	4	Rotterdam	4, 18, 22
Hazerswoude	23	Rynland	11
Hillegersberg	23	Ryswyk	20
Holland,		Schieland	4
Graafschap van	12	Schoonhoven	5
Hoorn	23	Slootweg	4
Horn	23	Spanjaarden	21
Jonge Prins	23	Stompwyk	4, 8, 10
Kerkhofsland	11	Utrecht	6
Keulen (Pijnacker)	4, 7, 8	Vischbrug	18
Kosters Moolenwerf	12	Vlaardingen	19
Landscheiding	21	Voorhoekje	8
Leidsche Wallen	23	Voorweg	16, 21, 22
Leidsche Wallen		Wilsveen	4, 8, 10
Watering	21	Witte Zwaan, de	23
Leyden	4, 10, 18, 20, 21, 22, 23	Zegwaardsche Weg	21
Leydschendam	4	Zevenhuizen	23
Lisse	6	Zoetermeersche Brug	21

Zaakregister

Zoetermeersche Meer 5, 6, 7, 8, 10	Adelijk Huis	23
Zoetermeersche	Ambacht	3
Meer Polder	Ambachts bewaarder	18
Zoeterwoude	Ambachts heere huis	22
Zwaarsloot	Ambachts heerlijkheid	17, 23
Zwet	Ambachtsheer	3
Zwieten	Ambagtsheer	10
	Apotheek	20
	Armen bestuuring	18
	Authaar (altaar)	16
	Bailluw	17, 23
	Bedyken	9
	Berg Sinai	14
	Bleekery	20
	Brand	21
	Brandende Braambos	14
	Brandspuitenhuis	16
	Brandspuits bestuuring	18
	Broodbakkerij	20
	Buitenplaatzen	10, 22
	Buurtwacht	19
	Capel	11, 12
	Catti	7
	Chirurgyn	18, 20
	Choor	12
	Communiciebank	16
	Corporaal	19
	Diaconen	17
	Doctor	18, 20
	Doopvont	16
	Droogmaaking	9
	Druiventros van Escol	14
	Dykre(i)chter	17, 23
	Gereformeerde	
	Gemeente	3, 12, 17
	Gereformeerde kerk	19
	Graafschap van Holland	12
	Graanen teeld	20
	Grafkelder	14
	Graftombe	14

Griffier	23	Regulieren	11
Harddraavery	23	Remonstranten Kerk	15
Heemraad	17, 23	Remonstrantsche	
Heemraadschap van		Gemeente	16, 17
Rhyndland	4	Romeinen	7
Heemrecht	17, 23	Roomsche gemeente	17
Herberg	16, 21, 23	Roomsche Catolieke	
Hofstad	10	Gemeente	16
Jaarmarkt	19	Rotgezel	19
Jansenist	16	Schoolhuis	16
Kamer van Rhetorica	19	Schoolmeester	3, 16
Kamerbewaarder	23	Schout	18, 23
Kerk	2, 3, 4, 11, 13, 15	Secretaris	23
Kerkenraad	3	Slootweg	4
Kerkhof	11, 15	Sluis en Dyklasten	7
Kerkhofsland	11	Smit	20
Kerkklok	15	Smitswinkel	23
Kerkmeester	2	Spaanschen Oorlog	12
Klooster	11	Spanjaarden	20, 21
Koornmolen	8, 9	Stadhouder	23
Koster	2, 16	Tienden	19
Kosterye	2	Timmerman	20
Leenhof	23	Tooren	2, 15
Markschuit	22	Uitveening	9
Markt	4	Uurwerk	15
Marktgeld	19	Veendery	20
Metzelaar	20	Verpondings geld	7, 23
Moolen	18	Voorzanger	16
Moolen Erf	9	Waag	23
Moolenmaker	20	Waagenmaaker	20
Oude Moolen	18	Waagenmaakery	23
Oude Kerk	12	Wachthuis	16
Oudekerkhof	11	Wapen	11
Ouderlingen	17	Waterrecht	17, 23
Overmergens	3	Weeverye	20
Paarden Markt	19	Weezen besturing	18
Parochie Kerk	12	Windwyzer	15
Pastoor	16	Zeegevaart	6
Predicant	2, 15		
Predikstoel	14, 16		
Priester	2		
Redenrijkers	19		

Publicatielijst

Eerder verschenen bij het Historisch Genootschap Oud Soetermeer de volgende publicaties:

- Gebundeld Verleden (1989): Jubileumboek van het Historisch Genootschap met artikelen over vroeg-20e-eeuwse geschiedenis (€ 4,54)
- Over de oorlog gesproken: Zoetermeer 1940-1945 (1990): Interview fragmenten over de tweede wereldoorlog (€ 4,54)
- Het Huis te Palenstein in Zegwaard (1993): Historische en archeologische informatie over een kasteel in de Dorpsstraat en zijn bewoners (€ 6,81)
- Historische straten in Zoetermeer: Stationsstraat (1995)*: Monumenten en beeldbepalende gebouwen in één van Zoetermeers oudste straten (€ 2,27)
- Samen onder één dak (1995): Geschiedenis van de Adventkerksgemeente en de Remonstrantse kerk (€ 4,54)
- Over de Reguliersdam (1997): Historische en archeologische informatie over de Zoetermeerse overtoom in Rokkeveen (€ 9,08)
- De geur van krijt (1997)*: Zoetermeerse onderwijsgeschiedenis (€ 1,13)
- Zeventien Zoetermeerse kerken (1998)*: Kerkgebouwen in Zoetermeer (€ 3,40)
- Monumentaal groen in Zoetermeer (1999)*: Parken en andere groengebieden in Zoetermeer (€ 1,13)
- Aan de rand van Den Hoorn (1999): Historische en archeologische informatie over Den Hoorn 2 (€ 3,40)
- Een Juweel van een Heilige (1999): Historische en archeologische informatie over Dorpsstraat 77 (€ 3,40)
- Dorp in oorlog: Zoetermeer 1940-1945 (2000)*: De tweede wereldoorlog in Zoetermeer uitgebreid belicht (€ 22,21)
- Vijf meter onder N.A.P.; Water in Zoetermeer (2000)*: Polder- en verveningsgeschiedenis, waterbeheer (€ 3,40)
- Op de hoek van de Wallen (2001)*: Bouw- en bewoningsgeschiedenis van Dorpsstraat 46 (€ 4,54)
- De geschiedenis op straat, een ontdekkingsstocht langs de Zoetermeerse cultuurhistorie (2001): beschrijving van de 286 belangrijkste cultuurhistorische elementen in Zoetermeer, met vijf wandel- en fietsroutes (met kaart) (€ 12,48)
- De Geschiedenis op straat (2001), interactieve CD-ROM (€ 6,81)

De met een * gemerkte publicaties zijn samen met de Gemeente Zoetermeer uitgegeven. De publicaties zijn te koop in geselecteerde Zoetermeerse boekhandels en bij het Historisch Genootschap Oud Soetermeer.

Historisch Genootschap Oud Soetermeer
Dorpsstraat 7
2712 AB Zoetermeer
tel. 079 319 06 83

e-mail: info@oudsoetermeer.nl
www.oudsoetermeer.nl